

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИН**

КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ НАУК

Дипломна робота

Освітній ступінь: магістр

на тему:

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Виконав: здобувач вищої освіти 6 курсу

Спеціальності 052 «Політологія»

Групи ПЛ-61

Коськов Олексій Олегович

Науковий керівник:

к. і. н., доц. кафедри політичних наук

Герасимчук Т.Ф.

Рецензент:

к. політ.н., доц. кафедри політології

та соціології РДГУ

Кундеус Оксана Миколаївна

Рівне 2020 рік

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ПОЗНАЧЕНЬ ТА ТЕРМІНІВ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ	9
1.1. Організація та адміністрування виборчого процесу	9
1.2. Суб'єкти організації та адміністрування виборчого процесу	19
1.3. Зміст, структура та функції інформаційного забезпечення виборчого процесу.....	31
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ.....	42
2.1. Нормативно-правові засади інформаційного забезпечення виборчого процесу	42
2.2. Роль ЦВК в інформаційному забезпеченні виборчого процесу	49
2.3. Особливості правового регулювання діяльності ЗМІ у виборчому процесі.....	62
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:	76

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ПОЗНАЧЕНЬ ТА ТЕРМІНІВ

ВРУ – Верховна Рада України

ДВК – Дільнична Виборча Комісія

ЗМІ – засоби масової інформації

КМУ – Кабінет Міністрів України

ОАВ – Органи адміністрування виборів

ОВК – Округна Виборча Комісія

ТВК – Територіальна Виборча Комісія

ЦВК, Комісія – Центральна Виборча Комісія

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку ще й досі актуальною залишається проблема реалізації демократичних виборів, причому не лише в Україні, а й інших державах світу. Вибори є важливим прикладом того наскільки громадяни можуть впливати на державну політику, чи, навпаки, бути лише формальними учасниками виборчого процесу. Власне це і визначає передвиборчу боротьбу суб'єктів політики та зміст виборчого процесу, а також якість і роль інформаційного забезпечення виборчого процесу. Звідси випливає – чим глибша взаємодія влади та громадян, тим більші шанси реалізації легальних та легітимних виборів. Це також потребує компетентного адміністрування та повного і якісного інформаційного забезпечення виборчого процесу. Реалізація демократичних норм і принципів в організації виборчого процесу сприяє демократизації політичної системи.

В Україні управління виборчим процесом здійснюють як державні, так і недержавні інституції. Щодо державних, то це органи законодавчої, виконавчої та судової влади, які в межах визначених законодавством повноважень здійснюють свою діяльність у рамках управління виборчим процесом. Аналогічне стосується й недержавних інституцій, які здійснюючи моніторинг і контроль організації та проведення виборчого процесу державними органами, спостерігаючи за їх діяльністю, таким чином визначають дотримання правових норм і процедур, що, в свою чергу, сприяє забезпеченню легітимності виборчого процесу.

Крім того, в інформаційному суспільстві, де основним запитом суспільства є відкритість, прозорість актуалізується проблема надання доступу до інформації про виборчий процес, його суб'єктів та органи адміністрування (управління) виборчим процесом. Виходячи з наведеного, постає питання змісту інформаційного забезпечення виборчого процесу, а також його організації та адміністрування як у виборчий, передвиборчий, так і міжвиборчий періоди.

На відміну від інших структурних складових виборчого процесу, інформаційне забезпечення здебільшого має зовнішню направленість щодо учасників виборчого процесу. Тому, є підстави для розуміння, що спеціальна інформація про виборчий процес, яка поширюється в рамках інформаційного забезпечення, вносить вагомий вклад у вдосконалення різних аспектів виборчого процесу, в тому числі організаційного та адміністративного.

Викладене актуалізує доцільність комплексного вивчення інформаційного забезпечення, як невід'ємної складової виборчого процесу, так і як окремого правового інституту, а також дослідження правового регулювання ролі органів адміністрування виборів у рамках даної проблеми.

Об'єктом дослідження є організація виборчого процесу.

Предметом дослідження є інформаційне забезпечення виборчого процесу.

Мета дослідження: проаналізувати теоретико-концептуальні засади виборчого процесу та визначити роль й особливості нормативно-правового регулювання інформаційного забезпечення виборчого процесу і України.

Відповідно до мети, нами визначено **завдання магістерської роботи:**

- визначити основні теорії та концепції організації та адміністрування виборчого процесу;
- визначити суб'єктів організації та адміністрування виборчого процесу;
- розкрити зміст, структуру та функції виборчого процесу;
- проаналізувати нормативно-правове регулювання інформаційного забезпечення у виборчому законодавстві України;
- визначити роль ЦВК в інформаційному забезпеченні виборчого процесу;

- дослідити особливості правового регулювання діяльності ЗМІ у виборчому процесі.

Методи дослідження: відповідно до мети і завдань в роботі використано ряд взаємопов'язаних методів дослідження, таких як: компаративний, аналізу нормативно-правових документів, контент-аналізу текстів нормативно-правових актів. Дослідження також ґрунтується на системному та структурно-функціональному підході та принципах історизму, нормативізму, об'єктивізму. Комплексне використання підходів, принципів та даних методів дослідження дало можливість проаналізувати особливості інформаційного забезпечення виборчого процесу в Україні згідно Виборчого Кодексу 2019 року в порівнянні з діючим до цього виборчим законодавством.

Стан наукової розробленості проблеми: дослідження інформаційного забезпечення виборчого процесу в Україні було розпочато на початку ХХІ століття. Зокрема вагомий вклад у даній проблемі, в аспекті інформаційного забезпечення виборчого процесу ЗМІ, було викладено дослідниками Українського незалежного центру політичних досліджень у праці О. Винникова та Л. Чорнія. Пізніше дане питання розглядали О. Лізунова, Т. Костецька, О. Ярмоленко, Ю. Ключовський, а також російські вчені С. Большаков та А. Головін.

Що стосується базових уявлень про вибори, виборчий процес та виборчі системи можна відшукати у працях Ж.-Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є, Д. Мілля, Дж. Локка, І. Бентама. Щодо дослідників, які безпосередньо досліджували вибори та виборчий процес, можна виділити С. Рябова, О. Тодику, А. Пойченкова, В. Шахова, С. Лисенкова, Ф. Веніславського, В. Колісника, Ю. Шведу, І. Поліщука, І. Климкова, М. Остапенко, І. Шкурата та інших.

Проблемі виборчих систем присвячені наукові праці Ю. Ключковського, М. Находа, А. Георгіци, К. Арановського, Д. Фаррела, А. Рейнолдса та Б. Рейлі й інших дослідників.

Проблемі державного управління, в тому числі організації та адмініструванню виборчого процесу, були присвячені дослідження В. Когутюка, Ю. Хромової, Л. Костецької А. Савкова, М. Находа, Н. Нижника і О. Машкова, В. Бакуменка, В. Авер'янова, І. Сквірського, Г. Райта та інших науковців.

Емпіричну базу становлять Конституція України, Виборчий Кодекс України від 19.12.2019 року, Закон України «Про вибори народних депутатів» від 17.11.2011 року, Закон України «Про Центральну Виборчу Комісію» від 30.06.2004 року, Закон України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 року, Закон України «Про державний реєстр виборців» від 22.02.2007 року, Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16.11.1992 року та інші законодавчі акти.

Наукова новизна отриманих результатів :

- узагальнено існуючі теоретичні концепції та підходи до вивчення державного управління виборчим процесом;
- здійснено комплексний аналіз змісту інформаційного забезпечення виборчого процесу;
- проведено порівняльний аналіз нормативно-правового забезпечення загальних засад інформаційного забезпечення виборчого процесу в чинному Виборчому Кодексі з виборчим законодавством, що втратило чинність. Це сприяє розумінню прикладних аспектів адміністрування виборчого процесу;
- проаналізовано діяльність ЦВК згідно чинного Виборчого Кодексу, розширення інформаційних повноважень ЦВК у виборчому процесі. Це дає підстави визначити ЦВК головним органом як адміністрування виборчого процесу, так і його інформаційного забезпечення;
- здійснено порівняльний аналіз правового регулювання діяльності ЗМІ згідно чинного Виборчого Кодексу із виборчим законодавством,

що втратило чинність в аспекті інформаційного забезпечення виборчого процесу.

Теоретична та практична цінність роботи полягає в тому, що проведене узагальнення теоретичних підходів може бути використано дослідниками для комплексного розуміння інформаційного забезпечення виборчого процесу в Україні. Результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі студентами спеціальностей «політологія», «соціологія».

Апробація роботи. Результати дослідження пройшли апробацію на Звітній науково-практичній *конференції* викладачів, аспірантів, співробітників і студентів РДГУ. (м. Рівне, РДГУ, 15-16 травня 2019 р.) - тези «Особливості політичної комунікації у виборчому процесі» та Звітній науково-практичній *конференції* викладачів, аспірантів, співробітників і студентів РДГУ. (м. Рівне, РДГУ, 14-15 травня 2020 р.) - тези «Структура і функції інформаційного забезпечення виборчого процесу».

Структура магістерської роботи: робота складається зі вступу, двох розділів (6 підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

1.1. Організація та адміністрування виборчого процесу

Однією із умов ефективної реформи політичної системи України є існування інституту демократичних виборів. Останні повинні відповідати міжнародним стандартам і базуватися на демократичних принципах.

Демократичні вибори не можна уявити без відповідного регламентування з боку законодавства, а також без чіткого їх дотримання. Досвід країн з розвиненою демократією довів важливість виборів, як механізму впливу громадян на політику держави. Важко уявити успішний розвиток без відповідних демократичних інститутів, які, крім цього, повинні як і де-юре, так і де-факто не тільки існувати, а й діяти в інтересах держави та її громадян. Це, безпосередньо, впливає на економічний та політичний розвиток державної системи. Від легальної і легітимної зміни владних еліт залежить не тільки політична система суспільства, а й майбутнє держави, як гаранта реалізації інтересів громадян.

Виходячи з вищесказаного, логічно буде зазначити, що реалізація демократичних виборів залежить від їх компетентної та коректної організації, та й відповідного адміністрування даним процесом, які є елементами державного управління виборчого процесу. Варто зауважити, що на державне управління виборчим процесом впливають ряд факторів, від яких залежать особливості їх проведення:

- законодавче регулювання виборчого процесу (визначення виборчої системи за якою проводяться вибори);
- суб'єкти державного управління виборчого процесу;
- визначення законодавством повноважень суб'єктів державного управління виборчого процесу.

Для кращого розуміння державного управління виборчим процесом звернемося до понятійно-категоріального апарату з даної тематики. На думку В. Когутюка слід виділити такі основні поняття: «вибори» «виборчий процес», «виборче законодавство», «державне управління», «управління виборчим процесом» [53, с. 112].

На нашу думку, до цього переліку варто додати такі поняття як «суб'єкти управління виборчого процесу», «інформаційне забезпечення виборчого процесу» та «виборча система».

У наукових колах під виборчим законодавством передбачають сукупність законодавчих та нормативно-правових актів, які регулюють організацію підготовки та проведення виборів. На сьогодні в Україні виборчий процес регламентується такими найважливішими законодавчими актами: Конституція України; Виборчий Кодекс України від 19.12.2019 року, Закон України «Про вибори народних депутатів» від 17.11.2011 року, Закон України «Про Центральну Виборчу Комісію» від 30.06.2004 року, Закон України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 року, Закон України «Про державний реєстр виборців» від 22.02.2007 року, Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16.11.1992 року, Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 року, Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року, укази Президента України, рішення судів та Центральної Виборчої Комісії, та інші нормативно-правові акти.

Також держава Україна підписала та ратифікувала ряд міжнародно-правових актів, на основі яких вироблена низка норм, що стандартизують міжнародні права у галузі прав людини, які спрямовані на забезпечення демократичних виборів. Зокрема, ці стандарти продукуються Загальною декларацією прав людини (ст. 21) [2], Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (ст. 25) [3], Документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄ (пункти 5 – 8) [1], де визнається головним правом людини право брати участь в управлінні

державними справами, право обирати та бути обраним, право на рівний доступ до державної служби.

Чинне законодавство регламентує, що таке виборчий процес, принципи та засади за якими він відбувається, його суб'єктів, часові, просторові рамки проведення, в тому числі визначає організаційні, адміністративні аспекти та інформаційне забезпечення виборчого процесу. Визначення за чинним законодавством виборчого процесу підтверджує, що «це здійснення суб'єктами, протягом встановленого періоду часу процедур, пов'язаних із підготовкою і проведенням відповідних виборів, встановленням та оприлюдненням їх результатів» [5].

Згідно статті 69 Конституції України «народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії» [4]. Як слушно зазначає вітчизняний дослідник О. Воронянський «найважливіша функція виборів — трансформація політичної системи в напрямку пошуку для держави оптимального політичного курсу. Головне соціальне призначення виборів — належно відображаючи думку і волю громадян, забезпечити представництво відповідних суспільних груп в органах влади» [40, с. 93]. За допомогою цього інструменту громадяни беруть участь в управлінні державними справами, обираючи кандидатів на виборні посади, таким чином, формуючи керівні органи.

Враховуючи сказане, вибори та виборчий процес є важливими елементами системи державного управління, оскільки виступають інструментами безпосередньої участі громадян у державній політиці. Як показує історія людство на різних відрізках часу свого існування по-різному експериментувало з організацією та адмініструванням виборчого процесу. Так на теорію парламентаризму, як систему державного устрою, сильно вплинули праці таких класиків як Ж.-Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є, Д. Мілль [85], Дж. Локк, І. Бентам [84] та інші, які відстоювали ідею народного волевиявлення через вибори.

У науковій сфері здебільшого вчені синонімізують поняття «вибори» та «виборчий процес», де розглядають їх як державно-правовий інститут. Так, вчений С. Рябов визначає політичні вибори як «демократичний спосіб формування, періодичної чи позачергової зміни персонального складу органів державної влади або підтвердження повноважень на новий строк, процедура призначення посадових осіб через вільне волевиявлення дієздатних громадян шляхом голосування за кандидатів, висунутих відповідно до встановлених законом правил і процедур» [71, с. 222]. В свою чергу, українська дослідниця О. Тодика надає таку дефініцію: «Вибори – це спосіб формування органів державної влади і місцевого самоврядування у відповідності з процедурами, чітко визначеними законодавством, при яких відповідна група людей висуває із свого середовища одного або декілька осіб для виконання державних або громадських функцій» [77, с. 44].

Такі дослідники як А. Пойченко та В. Шахов підкреслюють, що «вибори – це один з найважливіших етапів демократичного політичного процесу, єдиний демократичний засіб формування органів державної влади та місцевого самоврядування» [38, с. 12]. На думку С. Лисенкова «вибори – це процес, в результаті якого певна сукупність людей, часто організована в політичні об'єднання, шляхом голосування формує державний орган або заміщує вакантну виборну посаду» [58, с. 62]. Ф. Веніславський та В. Колісник розглядають вибори як «сукупність послідовних, логічно обумовлених стадій (етапів) здійснення виборчих процедур, спрямованих на формування органів державної влади та органів місцевого самоврядування» [55, с. 203]. Відомий дослідник Ю. Шведа розглядає вибори як: «процедуру безпосереднього обрання або висунення осіб шляхом відкритого чи закритого (таємного) голосування для виконання громадських функцій, один із способів інституювання державної влади, найпоширеніший механізм створення органів та інституцій влади» [79, с.20]. Натомість І. Поліщук надає таку дефініцію

виборам: «це послідовність подій, сукупність різноманітних форм взаємодії та послідовних дій з висунення, рекламування та голосування за суб'єктів політичної влади, персональний та структурний склад яких формується вираженням волі тієї частини населення, яка за законодавством вважається достатньою для визнання результатів виборів легітимними» [67, с. 143, 68, с. 132].

Українські дослідники І. Климкова та М. Остапенко дають таке визначення поняттю «вибори»: «встановлена законодавством державно-правова процедура, під час якої громадяни віддають свої голоси за партію чи кандидата, в результаті чого формується виборний (представницький) орган влади або обирається (обіймає посаду) певна особа — президент, мер тощо» [47, с. 5].

Російські вчені С. Большаков та А. Головін визначають «виборчий процес – це категорія електоральної динаміки, яка відбиває систему організаційно-технологічних, політичних і правових відносин, що виникають і розвиваються при підготовці та проведенні виборів» [35, с. 19].

З точки зору державного управління «вибори» розглядаються у працях І. Шкурата, А. Савкова, І. Фетєску, В. Погорілка, В. Мельниченка, В. Когутюка, Дж. Сарторі, які розкривають сутність виборчого процесу як об'єкт державного управління, що вимагає законодавчого регулювання та вказує на важливість обґрунтування механізмів впливу держави на нього. В даному випадку, ми погоджуємося з думкою В. Когутюка, який розглядає виборчий процес «...як встановлений чинним законодавством порядок організації та проведення виборів, що пов'язаний із діяльністю суб'єктів виборчого процесу та уповноважених органів держави з метою оновлення політичних інститутів...» [53, с. 115].

Не менше важливим поняттям є «виборча система», оскільки вона є важливим фактором, що впливає на організацію та адміністрування виборчого процесу. Ми погоджуємось з думкою М. Находа, який зазначає,

що «виборчі системи доцільно вивчати в сукупності з управлінням виборчим процесом, оскільки під час розробки виборчих систем необхідно звертати увагу на адміністрування виборів» [64, с. 1]. Доказом сказаному вище є позиція зарубіжного вченого Д. Фаррела, який стверджує, що «вибір типу виборчої системи нерідко є інструментом для відповідних політичних маніпуляцій, що може вплинути на формування державних органів» [83, с. 9].

Варто зауважити, що на даний час не існує одностайної думки стосовно трактування поняття «виборча система». Зокрема, вчені, здебільшого, розглядають дане поняття у широкому та вузькому значеннях. Ми погоджуємося з думкою вітчизняного дослідника Ю. Ключковського, який провів аналіз виборчих систем, зокрема, їх еволюції за часи незалежної України. Під «широким значенням» виборчої системи він розуміє «...сукупність врегульованих правом механізмів і процедур виборів (від призначення виборів до оголошення результатів і реєстрації обраних)» [48, с. 13]. Натомість, у вузькому значенні автор вбачає виборчу систему як: виборчу формулу, під якою він розуміє «математичний алгоритм, тобто сукупність операцій, які треба виконати з числовими даними, отриманими внаслідок голосування, щоб визначити розподіл мандатів у виборному органі», магнітуду виборчого округу (кількість розподілених мандатів на окрузі), а також виборчий бар'єр (мінімальна кількість отриманих голосів виборців, яка визначена законодавством) [48, с. 14 – 18]. Іншої від наведеної думки дотримується А. Георгіца, який вбачає виборчу систему у вузькому значенні «як сукупність установлених законом правил, принципів і критеріїв, за допомогою яких визначаються результати голосування» [41, с. 205].

В свою чергу, зарубіжні вчені також не дійшли одностайної думки у визначенні поняття «виборча система». Так, К. Арановський трактує виборчу систему, як принцип організації виборчих округів та порядок підбиття результатів голосування [31, с. 125]. Натомість американські

науковці А. Рейнолдс та Б. Рейлі трактують виборчу систему як спосіб розподілу голосів між партіями та окремими кандидатами, при цьому припускаючи можливість впливу виборчої системи на організацію та адміністрування виборчого процесу [70, с. 5]. З іншого боку, Г. Райт, трактує виборчі системи у широкому та вузькому розуміннях так, як і Ю. Ключковський [69, с. 61].

Для розкриття сутності «державне управління виборчим процесом», уточнимо та розглянемо деякі трактування поняття «державне управління» серед дослідників.

Так, вітчизняні науковці Н. Нижник і О. Машков, досліджуючи державне управління, зазначають, що це «...підзаконна діяльність органів виконавчої влади, спрямована на практичну організацію нормального життя суспільства і забезпечення особистої безпеки громадян, створення умов їх матеріального, культурного та духовного розвитку» [65, с. 9].

На думку В. Бакуменка державне управління спрямоване на реалізацію державних стратегій, які повинно реалізовувати відповідні державні органи, таким чином, надаючи таку дефініцію даному поняттю: «...свідома і цілеспрямована послідовна діяльність, пов'язана з реалізацією державно-владних повноважень суб'єктами державного управління, внаслідок чого відбувається зміна суспільних станів, подій і явищ» [46, с. 164].

Цікавим для ознайомлення є визначення державного управління В. Авер'яновим. Автор тлумачить дане поняття як специфічний вид державної діяльності, який в цілому або у вигляді окремих його елементів повністю або частково здійснюється майже всіма урядовими органами кожної гілки влади [43].

В свою чергу, І. Сквірський, провівши аналіз державного управління, не погоджується з думкою В. Авер'янова, аргументуючи це тим, що «подібний підхід..., дещо невиправданий, оскільки приводить не до звуження меж державного управління..., а, навпаки, про їх розширення,

та як наслідок про домінування держави над приватними особами» [75, с. 92]. Автор аналізує дане поняття через призму діяльності державних органів. Таким чином, він наводить таке визначення державного управління: «форма діяльності органів виконавчої влади, яка реалізується через застосування різноманітних засобів (адміністративних актів), спрямованих на приватних осіб, а також інших суб'єктів, які не перебувають із відповідними органами виконавчої влади у стані службового підпорядкування» [75, с. 94].

Ми вважаємо, найбільш повне тлумачення державному управлінню надав Г. Райт. На його думку «державне управління:

1. Це спільні зусилля певної групи в контексті держави.
2. Охоплює всі три гілки влади — виконавчу, законодавчу й судову, а також їхній взаємозв'язок.
3. Виконує важливу роль у формуванні державної політики, а отже є частиною політичного процесу.
4. Істотно різниться від приватного управління.
5. Тісно пов'язане з численними приватними групами й окремими індивідами в забезпеченні громадських послуг» [69, с. 10]

Автор також, як і В. Авер'янов, не обмежувався у визначенні даного поняття лише співвідношенням органів виконавчої влади та державного управління. Крім того, дослідник розширив коло суб'єктів державного управління, включаючи в цей перелік не тільки урядові, а й неурядові організації та приватних осіб.

Здебільшого у науковому середовищі «державне управління виборчим процесом» розглядають як сукупність заходів стратегічного, організаційного, адміністративного та контролюючого характеру, які є необхідними при проведенні демократичних виборів, що здійснюються відповідними органами.

Але все ж, з іншої сторони зустрічаються різні трактування даного поняття у зв'язку з використанням і перекладом синонімічних

словосполучень. Наприклад, Ю. Хромова та Л. Костецька застосовують поняття «державного регулювання», яке використовують для окреслення регламентованої законодавством діяльності учасників виборів, яка спрямована на організацію та проведення виборчого процесу [78, 56].

Іншим прикладом може служити застосування вченим Ш. Мозафаром поняття «виборче управління». Автор трактує його як сукупність спеціальних дій, які спрямовані на залучення всіх суб'єктів виборчого процесу у прийнятті участі в найважливіших етапах виборів (підрахунок голосів, розподіл мандатів та ін.), що є гарантією реалізації легальних та легітимних демократичних виборів [86, с. 97].

В свою чергу, українська вчена А. Колодій використала структурний підхід для дослідження управління виборчим процесом. Зокрема, автор розглядає адміністрування виборів як одного з структурних елементів управління виборчим процесом, яке трактує як сукупність заходів, що спрямовані на реалізацію виборчого процесу уповноваженими органами [54, с. 8].

Цікавою є думка вченого А. Савкова, який оперує терміном «державне управління виборчим процесом». Під ним автор має на увазі систему взаємопов'язаних елементів, а саме взаємодія всіх суб'єктів виборів під час виборчого процесу, що є результатом державно-управлінської діяльності [73, с. 21].

М. Наход, досліджуючи особливості управління виборчого процесу, пропонує розглядати його у широкому (виборче врядування) та вузькому (адміністрування виборчого процесу) значеннях. Під виборчим врядуванням автор розуміє:

- нормотворчу роботу органів державної влади;
- реалізація прав суб'єктів виборчого процесу (конституційних, виборчих, інформаційних, тощо);
- підведення підсумків виборчого процесу;

- тлумачення нормативно-правових актів та вирішення судових спорів, що виникли під час виборів [63, с. 18].

Під адмініструванням виборчого процесу автор розуміє діяльність, яка спрямована на підготовку, організацію та проведення виборів, що здійснюється передбаченими законодавством органами [63, с. 18].

В свою чергу, ми погоджуємося з В. Когутюком, який вбачає в «управлінні виборчим процесом», у широкому значенні, включаючи до його переліку адміністрування, регулювання, планування, мотивацію, координування, коригування та корекцію [52, с. 41]. Автор дає найбільш повне визначення «державного управління виборчим процесом», де він трактує його «як комплекс заходів та управлінських дій, передбачених чинним законодавством та необхідних для підготовки й проведення виборів, що здійснюються органами державного управління виборчим процесом за сприяння чи участі інших органів влади та інститутів громадянського суспільства» [52, с. 42]. На нашу думку, попри повноту визначення, доцільно його розширити, додавши інформаційне забезпечення виборчого процесу. Адже управління виборчим процесом неможливе без інформування та інформаційного забезпечення.

Отже, організація та адміністрування виборчого процесу є структурними складовими державного управління виборчим процесом, який ми розуміємо, як систему заходів та дій управлінського характеру, завданням якої є проведення демократичних виборів згідно виборчого законодавства, що здійснюється державними та недержавними інституціями, у рамках їх повноважень, що визначені законом. Виходячи з цього, на організацію, адміністрування та державне управління виборчим процесом загалом впливають ряд факторів. Виходячи з цього, на організацію, адміністрування та державне управління виборчим процесом загалом впливає такий чинник це виборче законодавство, де передбачено систему правил організації та адміністрування виборчого процесу

(виборча система), регулює діяльність суб'єктів державного управління виборчим процесом та встановлює межі їх повноважень.

1.2. Суб'єкти організації та адміністрування виборчого процесу

Організація та адміністрування виборчого процесу потребують чіткої реалізації, для того аби відбулися демократичні вибори в державі.

Виходячи зі сказаного вище, логічно зауважити, що відповідне здійснення функцій державного управління виборчим процесом покладається на його суб'єктів. Як показує міжнародний та вітчизняний досвід проведення виборів, організація та адміністрування виборчого процесу потребують спеціальних навиків, що, в свою чергу, вимагає наявності відповідальних органів за реалізацію демократичних виборів.

Досліджуючи державне управління виборчим процесом, А. Савков наголошує на тому, що основну роль у ньому відіграють державні органи. Для прикладу, автор наводить: Верховну Раду України (далі ВРУ), як орган, що займається нормотворчістю, яка стосується: визначення повноважень інших суб'єктів державного управління виборчого процесу та, безпосередньо, суб'єктів виборів; встановлення та затвердження виборчої системи, яка впливає на організацію, проведення та адміністрування виборів; Кабінет Міністрів України (далі КМУ), як виконавчий орган, що займається деякими питаннями з фінансування виборчого процесу; виконує функції безпеки та охорони виборчого процесу та інші; Центральну Виборчу Комісію (далі ЦВК), як постійно-діючий орган, за яким законодавством визначається найважливіша роль в організаційних та адміністративних питаннях виборчого процесу та інші державні органи [73].

Варто зауважити, що вагому роль в державному управлінні виборчим процесом відіграють також інші неурядові організації: Комітет Виборців України (далі КВУ), громадські організації, засоби масової

інформації (далі ЗМІ) та інші, що здійснюють функцію контролю за діяльністю державних органів під час виборчого процесу, шляхом опублікування інформації (звітна документація, аналітична діяльність, журналістські розслідування і т.д.), що, в свою чергу, впливає на діяльність інших суб'єктів державного управління виборчим процесом.

Так, В. Когутюк для визначення суб'єктів державного управління використовує термін «органи державного управління виборчим процесом», який він тлумачить, як «...інституції, які створюються з метою управління виборами та відповідно до законодавства мають визначене коло повноважень, відповідають за здійснення певних чи всіх обов'язкових процедур виборчого процесу з метою забезпечення належної якості виборів» [52, с. 42].

Подібної думки притримуються колектив авторів на чолі з Х. Катт, які використовують термін «орган адміністрування виборами» (далі ОАВ), який вони трактують таким чином: «...це інституція чи орган, єдиним призначенням якого в рамках покладеної на нього законодавством відповідальності є забезпечення виконання всіх або частини завдань, пов'язаних з проведенням виборів та здійсненням інших форм прямої демократії (наприклад, проведенням референдумів, реалізацією громадських ініціатив, відкликанням голосів тощо). Основними такими завданнями є:

- 1) визначення кола тих, хто має право голосу;
- 2) прийом та перевірка документів, пов'язаних із реєстрацією учасників виборчого процесу (політичних партій та/або кандидатів);
- 3) проведення голосування;
- 4) проведення підрахунку голосів;
- 5) встановлення підсумків голосування і результатів виборів» [44, с. 5].

Таким чином, суб'єктами державного управління виборчого процесу є державні та недержавні інституції, які здійснюють свої регламентовані

законодавством функції, що спрямовані на планування, організацію, проведення та адміністрування виборчого процесу.

Відповідно до визначених законодавством повноважень, визначають три моделі адміністрування виборчого процесу: незалежна, урядова, змішана. Особливістю незалежної моделі є те, що організація та проведення виборів проводиться незалежним від органів виконавчої влади ОАВ, що означає автономне фінансування, а також формування особового складу з осіб, які не мають зв'язки з урядовими органами (при цьому допускається підзвітність органам законодавчої влади, судової влади чи главі держави). Суть урядової моделі полягає у тому, що організація та проведення виборів покладається на органи виконавчої влади, або на ОАВ, яким керує міністр чи державний службовець, до цього ж передбачається звітність даного органу перед урядом. Натомість, особливістю змішаної моделі є те, що наявні дві структури, на яких покладені обов'язки організації та проведення виборчого процесу. Один з таких ОАВ є частиною структури виконавчої влади (я в урядовій моделі), на якого, здебільшого, покладаються функції організації та проведення виборів. Друга з таких ОАВ є незалежним органом (як в незалежній моделі), який, здебільшого, виконує функцію контролю за діяльністю першого [44, с. 7-8].

З огляду на запропоновані моделі, в Україні прийнята саме незалежна модель. Зокрема, українським законодавством передбачено, що одну із головних ролей у державному управлінні виборчим процесом відіграє ЦВК, як державний орган організації та адміністрування виборчого процесу.

Зокрема чинним законодавством передбачаються такі повноваження (функції) ЦВК:

- 1) установчі (встановлює систему територіальної організації загальнодержавних виборів, формує територіальні виборчі комісії, встановлює форми виборчих документів, затверджує зразки

виборчих скриньок для голосування, печаток виборчих комісій, визначає порядок зберігання та передачі виборчих документів до відповідних державних архівних установ, встановлює результати виборів та інші);

- 2) нормотворчі (приймає постанови, які мають обов'язковий характер для всіх учасників виборчого процесу, готує пропозиції щодо вдосконалення законів з питань проведення виборів та інші);
- 3) контрольні (здійснює контроль: за додержанням вимог виборчого законодавства; за дотриманням політичними партіями, іншими суб'єктами виборчого процесу вимог законодавства; за організацією підготовки і проведення президентських, парламентських та місцевих виборів; за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування у деяких питаннях, що стосуються забезпечення діяльності виборчих комісій та інші);
- 4) організаційно-розпорядчі (організовує підготовку і проведення президентських, парламентських та місцевих виборів, призначає повторні і проміжні вибори та інші);
- 5) посвідчувальні (видає тимчасове посвідчення народного депутата України, вручає новообраному президенту посвідчення та інші);
- 6) фінансові (вносить пропозиції щодо формування Державного бюджету України з питань фінансування виборів, здійснює фінансове та матеріально-технічне забезпечення виборів, формує кошторис, розподіляє кошти, які виділяються на фінансове забезпечення підготовки та проведення виборів та інші);
- 7) правоохоронні (забезпечує: реалізацію і захист виборчих прав; дотримання принципів і засад виборчого процесу; однакове застосування виборчого законодавства та інші);
- 8) інформаційні (публікує інформацію про підготовку та проведення виборів, матеріали про свою діяльність, офіційно оприлюднює результати виборів, та інші) [25].

Автор погоджується з думкою вченого О.В. Марцеляка, що такі функції ЦВК певною мірою корелюють з функціями виборчих комісій (ОВК, ТВК), які виконують ряд таких функцій: установчі; нормотворчі; контрольні; організаційно-розпорядчі; посвідчувальні; фінансові; правоохоронні; інформаційні [61, с. 351].

Виборче законодавство визначає чотирьохрівневу ієрархічну систему виборчих комісій, до яких входять:

- 1) Центральна Виборча Комісія;
- 2) окружні виборчі комісії (далі ОВК);
- 3) територіальні виборчі комісії (далі ТВК);
- 4) дільничні виборчі комісії (далі ДВК) [5].

В цій системі ключову роль відіграє ЦВК, яка є державним органом, що спрямовує роботу усіх інших виборчих комісій.

На думку дослідниці О. Олькіної, можна виділити п'ять сутнісних ознак концепту «конституційно-правової природи виборчих комісій»:

- 1) організаційно-правова форма юридичної особи публічного права, самостійного державно-владного інституту з представницьким характером, що може формувати виборчу владу, та тимчасовим характером функціонування для окружних (територіальних) і дільничних виборчих комісій;
- 2) незалежність, що проявляється в особливому порядку формування персонального складу різних рівнів виборчих комісій та достроковому припиненні повноважень окремих їх членів, а також в наявності самостійних владних повноважень і матеріально-фінансової самостійності;
- 3) колегіальність, яка втілюється в порядку прийняття рішень виборчими комісіями;
- 4) компетентність – полягає у особливих юридичних знаннях та практичних навичках здійснення;
- 5) прозорість та відкритість» [66, с. 40].

В цьому числі, наведене вище, стосується і ЦВК, як головного органу, що здійснює управління виборчим процесом. Тому, для кращого розуміння його правової сутності, ми звернули увагу на його законодавче регламентування з початку становлення незалежності України.

Розуміння статусу виборчих комісій пройшло значний розвиток після 1991 року – утворення незалежної держави Україна. Як зазначають Н. Богашева та Ю. Ключковський: «Ранні виборчі закони (1989-1994 років) узагалі не встановлювали правового статусу виборчих комісій, обмежуючись регулюванням способу їх утворення та переліком повноважень. Щоправда, уже тоді на законодавчому рівні було закріплено імперативний характер рішень виборчих комісій, а справи про оскарження рішень виборчих комісій було віднесено до справ, що виникають з адміністративних правовідносин» [34, с. 113].

Провівши аналіз правового регулювання статусу Центральної Виборчої Комісії в Україні, слід звернути увагу на питання терміну її діяльності. Так, на початкових етапах незалежності ЦВК був тимчасовим органом, зокрема, термін його повноважень становив п'ять років (з 1994 року – чотири роки). В свою чергу, це негативно впливало на діяльність цього органу, що робило його більш залежним від інших урядових організацій.

Звернувши на цей аспект свою увагу, законодавці редагували правове регулювання цього органу у Законі України «Про Центральну виборчу комісію» від 17.12.1997 року. По-перше, він почав діяти на постійній основі, що дещо врегульовувало питання особового складу. По-друге, розширилися повноваження ЦВК, що посилює її роль в управлінні виборчим процесом.

Однією з важливих умов коректного та ефективного адміністрування виборчого процесу є незалежність ЦВК. Державне регламентування діяльності цього органу впливає на такі аспекти, як здійснення функцій та взаємовідносини із суб'єктами виборчого процесу, від чого залежить

дотримання конституційних і виборчих прав громадян, а також реалізація демократичних виборів взагалі. Так законодавцями у 1990 році було вирішено встановити обов'язкове дотримання рішень, які приймала ЦВК у межах своїх повноважень.

Крім того, законодавець передбачав і те, що всі урядові органи чи неурядові організації повинні сприяти діяльності Центральної Виборчої Комісії, надавати усю необхідну інформацію та матеріали для покращення її роботи. Таким чином, законодавство наділило ЦВК правом звертатися до державних та недержавних структур з питань, що стосуються виборчого процесу. Також, з метою посилення незалежності даного органу, законодавець у 1997 році передбачав заборону втручання будь-кого у його діяльність, якщо вона стосується регламентованих законодавством повноважень.

З прийняттям нового Закону України «Про вибори Президента України» від 05.03.1999 року, був зроблений вагомий внесок у створенні незалежних виборчих комісій, в тому числі ЦВК. Зокрема, вказувалося, що державні підприємства, установи та організації зобов'язані створювати відповідні умови для їх діяльності, що мало імперативний характер [14].

Повне та чітке формулювання правового статусу ЦВК було наведене у Законі України «Про Центральну Виборчу Комісію» від 30.06.2004 року, де зазначається, що він «є постійно діючим колегіальним державним органом, який діє на підставі Конституції України, цього та інших законів України і наділений повноваженнями щодо організації підготовки і проведення виборів Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, всеукраїнського і місцевих референдумів у порядку та в межах, встановлених цим та іншими законами України» [25].

Важливим чинником, який впливає на коректне та ефективне управління виборчим процесом, незалежність від інших структур, крім

правового статусу, являється ще особовий склад членів комісії. Зокрема на початку 1990-х років не було передбачено вимог до членів ЦВК. Вже у Законі України «Про вибори народних депутатів України» від 18.11.1993 року законодавець поставив деякі кваліфікаційні вимоги до членів комісії: голова, заступник голови і секретар ЦВК та не менше від третини її складу повинні були мати вищу юридичну освіту. Для секретаря ЦВК та комісії будь-якого рівня законодавець поставив вимогу – володіти державною мовою [10].

Більш детально прописані умови до членства у ЦВК були реалізовані у Законі України “Про Центральну виборчу комісію” від 17.12.1997 року. Зокрема, законодавець передбачав, що членом комісії може бути громадянин, якому виповнилося 25 років, та проживав на території України на протязі останніх п’яти років. Крім того, визначався перелік критеріїв, через які неможливо було призначити членів комісії, а саме:

- 1) наявність будь-якого представницького мандату;
- 2) бути кандидатом на виборах (президента, народних депутатів чи місцевих);
- 3) будучи довіреною особою, представником або уповноваженою особою політичної партії, виборчого блоку партій, що беруть участь у виборах;
- 4) перебувати в будь-яких стосунках з одним із кандидатів (родинних, службових);
- 5) перебувати на службі в державних органах будь-якого рівня чи в складі іншої виборчої комісії;
- 6) наявність судимостей за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку [24].

Таким чином, на нашу думку, дані вимоги сприяють здійсненню членами ЦВК своїх повноважень професійно та незалежно.

Пізніше у Законі України «Про вибори Президента України» від 05.03.1999 року було вперше визначено певні обмеження щодо діяльності членів комісій: під час виконання своїх обов'язків їм заборонено агітувати за чи проти суб'єктів, а також оцінювати діяльність партій (блоків), які висунули кандидатів (див. статтю 33 цього закону) [14].

Ті ж позиції, з деякими поправками зберігаються і в нинішньому виборчому законодавстві. На сьогоднішній день, правове регулювання діяльності ЦВК в Україні здійснюється на основі Виборчого Кодексу від 19.12.2019 року та Закону України «Про Центральну Виборчу Комісію» від 30.06.2004 року.

Із вищезазначеного виникає питання принципів, на яких ґрунтується діяльність суб'єктів державного управління виборчим процесом. Так, колектив авторів за редакцією західної вченої Х. Катт, оперуючи поняттям «керівні принципи ОАВ», визначають такі основні принципи, на яких будується діяльність даних органів: «незалежність, неупередженість, доброчесність, прозорість, ефективність, професійність, орієнтованість на надання послуг» [44, с. 22].

В свою чергу, вітчизняний дослідник М. Бучин оперуючи поняттям «принципи адміністрування виборів» визначає такі: об'єктивності, колегіальності та незалежності [37, с. 9].

Як слушно зазначає автор: «важливою умовою демократичності виборчого процесу є функціонування виборчих комісій на основі таких засад, як об'єктивність, законність, колегіальність та гласність. Однак, чи не найважливішою умовою, яка дає можливість виборчим комісіям провести виборчий процес відповідно до демократичних стандартів, є їх незалежність» [36, с. 5]. Виходячи з цієї позиції, ми розглянемо правову природу ЦВК після набуття чинності Виборчим кодексом 2019 року.

Законодавство сучасної України визначає правовий статус ЦВК, де зазначається, що вона «є постійно діючим колегіальним державним органом, який діє на підставі Конституції України, цього та інших законів

України і наділений повноваженнями щодо організації підготовки і проведення виборів Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, всеукраїнського і місцевих референдумів в порядку та в межах, встановлених цим та іншими законами України» [25, ст. 1]. Крім того, закон визначає ЦВК як юридичну особу, що очолює систему виборчих комісій у проведенні виборів.

Від чіткого дотримання ЦВК виборчого законодавства залежать легальність та легітимність організації та проведення виборів, а також результати виборів. Зрештою, ЦВК забезпечує дотримання принципів та засад виборчого процесу, виборчих прав громадян, до того ж законом передбачаються основні принципи, на яких ЦВК здійснює свої повноваження: верховенства права; законності; незалежності; об'єктивності; компетентності; професійності, колегіальності, відкритості і публічності [25].

Однією з найважливіших засад реалізації демократичних виборів є незалежність виборчих комісій. На сьогоднішній день змін в цьому аспекті у законодавстві не відбувалося. ЦВК здійснює свої повноваження окремо від інших урядових чи неурядових органів, а будь-які спроби втручання у її діяльність суб'єктами виборчого процесу є заборонені. Варто додати, що незалежність ЦВК від інших державних чи недержавних організацій гарантується Конституцією України, Виборчим Кодексом, Законом «Про Центральну Виборчу Комісію» та іншими Законами України.

Окремо потрібно звернути увагу на вимоги до членів комісії, які з 1997 року зазнали певних змін. Законодавець залишив деякі з них незмінними, зокрема, такі, як віковий ценз, зв'язок члена комісії з урядовими органами та партіями, наявність будь-якого представницького мандату чи неможливість бути кандидатом та членом комісії одночасно. Перетерпіла змін умова про наявність судимості, яка передбачає вчинення не тільки умисного, а й іншого виду злочину. Також, для гарантії

діяльності комісії як незалежного органу, законодавець визначив такі додаткові вимоги:

- 1) щодо осіб, які претендують на посаду члена ЦВК, проводиться спеціальна перевірка за їх письмової згоди, що регулюється Законом України «Про запобігання корупції»;
- 2) подання декларації особами, які мають на меті стати членом ЦВК;
- 3) кандидати в члени Комісії зобов'язані повідомити відповідні органи про близьких їм осіб, що працюють в Секретаріаті Комісії, Службі розпорядника Державного реєстру виборців або є членами ЦВК [24].

Вся діяльність членів Комісії повинна відповідати принципу об'єктивності. Це означає, що ЦВК як державний орган повинен бути неупередженим по відношенню до кандидатів, партій та інших суб'єктів виборчого процесу у своїй діяльності, незалежно від їх матеріального чи соціального станів.

Ще однією умовою здійснення своєї діяльності ЦВК є законність. Зокрема, законодавство зобов'язує комісію діяти у межах передбачених повноважень для реалізації демократичних виборів в Україні. До того ж, за діяльністю ЦВК здійснюється нагляд з боку інших державних органів (Міністерства Внутрішніх Справ, Національного антикорупційного бюро та інші), які також вносять свою лепту у законному здійсненні ЦВК своїх повноважень.

Закон визначає ЦВК як колегіальний орган, тобто, це означає, що всі рішення, які прийняті на його засіданнях, є результатом розгляду та обговорення з досягненням консенсусу його складом членів. Наприклад: обрання голови, заступників голови та секретаря комісії методом таємного голосування, прийняття рішень за допомогою відкритого голосування більшістю голосів її членів, передбачена законодавством можливість скликання засідання ЦВК третиною від складу його членів (до того ж, засідання вважається дійсним тільки тоді, якщо на ньому присутні одинадцять членів із сімнадцяти можливих), тощо [25]. На думку автора,

ця норма унеможлиблює втручання у її діяльність інших суб'єктів виборчого процесу.

Також, одними із засад та принципів, на основі яких діє Комісія, є відкритість та публічність. Зокрема, законодавством передбачається присутність на засіданнях ЦВК інших суб'єктів виборчого процесу, уповноважених представників/довірених осіб партій чи кандидатів, офіційні спостерігачі від громадських організацій, іноземних держав, міжнародних організацій, представники засобів масової інформації, а також інші особи, які мають право перебувати на запрошення чи з дозволу комісії. До того ж, на окремих засіданнях ЦВК при розгляді заяв чи скарг мають право бути присутніми представники заявника, скаржника, суб'єкта оскарження та інших заінтересованих сторін. Крім того, ЦВК зобов'язана повідомляти інших суб'єктів виборчого процесу про свою діяльність, зокрема, публікуючи інформацію на своєму офіційному сайті чи у «Віснику Центральної виборчої комісії», що є друкованим органом комісії.

Таким чином, ЦВК є незалежним, головуючим органом у ієрархічній системі виборчих комісій, що здійснює свою діяльність на основі таких принципів, як об'єктивність, законність, колегіальність, відкритість та публічність, що сприяє забезпеченню справжніх демократичних виборів в Україні.

Отже, суб'єктами організації та адміністрування виборчим процесом можуть бути державні та недержавні інституції, які по-різному впливають на державне управління виборчим процесом загалом. У свою чергу, вони здійснюють державне управління виборчим процесом, авжеж, в залежності від визначених законом їх повноважень та принципів, на яких ґрунтується їх діяльність, впливаючи на процеси організації та адміністрування виборчого процесу.

1.3. Зміст, структура та функції інформаційного забезпечення виборчого процесу

Вибори – це масштабний політичний процес, який займає важливе місце в політичному житті. Аналізуючи останні виборчі перегони, які відбувалися на теренах нашої держави, варто зауважити, що вибори є основною формою народного волевиявлення та одним із найважливіших демократичних інструментів, які покликані залучити громадян до управління державними справами аби творити історію. Одним з найяскравіших прикладів є президентські і парламентські вибори 2019 року. Навряд чи ще за рік до виборів ми могли б уявити те, як зміняться стратегії, методи, інструменти та пріоритети в інформуванні громадян та проведенні агітаційної виборчої кампанії. Вибори Президента 2019 року ще раз продемонстрували важливість компетентного використання виборчих технологій, як інструментів впливу на масову свідомість, що, у свою чергу, визначають результат голосування.

Виборча кампанія виборів Президента України 2019 року стала неординарним явищем в українській політичній історії електоральних процесів через те, що характеризується багатьма особливостями: високою соціальною напругою, вражаючою активністю виборців (зокрема молоді), неформальним «об'єднанням» опозиції проти правлячої еліти, очолюваної Петром Порошенком, широким використанням соціальних медіа, як каналу комунікації і впливу на електорат та «феномен», тоді ще кандидата в Президенти, Володимира Зеленського.

Безперечно, центральною подією цих виборів є фігура нинішнього президента України, а саме, що стосується проведеної ним та його командою неординарної виборчої кампанії, де головними елементами виступали іміджеві стратегії В. Зеленського, а також соціальні мережі, як основні канали комунікації з електоратом.

Крім цього, варто наголосити на тому, що дана кампанія відрізняється від попередніх низьким рівнем зафіксованих порушень, що може говорити про те, що ці вибори є демократичними та легітимними, що підтверджено оцінками і звітами як міжнародних, так і українських спостерігачів. Даний аспект свідчить про поступову демократизацію як державних структур, так і громадян, що позитивно відіграло на покращенні міжнародних зв'язків із країнами-членами Європейського Союзу, США та іншими демократичними державами. Тому, слід будь-який виборчий процес розглядати як політичний процес, що має свої особливості в залежності від його суб'єктів, часу та простору де він відбувається.

Протягом останніх років виборчі процеси в Україні проходять під впливом Революції Гідності 2014 року, яка дала поштовх реформуванню владних структур, а також підвищила рівень розвитку громадянського суспільства в Україні; повна переорієнтація політики владних структур з 2014 року на співпрацю з країнами-членами Європейського Союзу, США та іншими країнами, де панує верховенство права; розвиток інформаційних технологій, які покращили можливість черпати інформацію з різних джерел в будь-який момент часу та незалежно від місця перебування; відносна незалежність засобів масової інформації та комунікації. Ця поступова демократизація торкнулася і виборчого процесу.

Вибори, як основна форма народного волевиявлення, виконують ряд таких соціальних функцій:

- 1) реалізація народного і національного суверенітету;
- 2) відбір політичних керівників з огляду на їх політичний бекграунд;
- 3) формування і вираження суспільної думки;
- 4) забезпечення стабільності, поступовості та наступності існування влади;
- 5) легітимізація влади;
- 6) розширення відносин між інститутами влади і громадянами;
- 7) політична соціалізація населення та інші.

Аналізуючи функції виборів, ми дійшли висновку, що їх реалізація від його суб'єктів та суб'єктів державного управління виборчим процесом, які, в тому числі, застосовують інформування виборців як інструмент досягнення поставлених цілей.

Суб'єктами виборчого процесу українським законодавством визначаються: виборці, Центральна виборча комісія (ЦВК), територіальні виборчі комісії, утворені відповідно до закону, партії, що висунули кандидатів, кандидати, зареєстровані у встановленому законом порядку, офіційні спостерігачі від партій, кандидатів, громадських організацій [5].

Що ж до інформаційного забезпечення виборчого процесу, то, здебільшого, його як і вітчизняні, так і зарубіжні дослідники досліджують комплексно – як складову виборчого процесу та як окремий правовий інститут.

Так, українська дослідниця Т. Костецька, досліджуючи інформаційне забезпечення виборчого процесу як і складову виборчу процесу, так і як окремий правовий інститут, трактує інформаційне забезпечення виборчого процесу таким чином: «це впорядкована система дій, пов'язаних із створенням, зберіганням, пошуком, отриманням, використанням, розповсюдженням тощо відомостей незалежно від сфери застосування. Тобто, інформаційне забезпечення можна визначити як сукупність певних дій, що гарантують здійснення інформаційного процесу, інформаційної діяльності» [57, с. 84].

В такому ж руслі інформаційне забезпечення розглядає вітчизняна дослідниця О. Лізунова, яка досліджувала виборчі інформаційні відносини, що складаються в результаті поширення інформації під час виборчого процесу [59].

В свою чергу російські дослідники С. Большаков та А. Головін також застосовують комплексний підхід у дослідженні інформаційного забезпечення виборчого процесу. Зокрема, автори зазначають, що даний процес «слід, ..., розглядати в трьох аспектах:

- по-перше, як комплексний правовий інститут, який представляє собою сукупність взаємопов'язаних правових норм, предметом регулювання яких виступають відносини, що складаються в сфері виробництва і поширення спеціальної інформації про вибори і референдумах в період виборчої кампанії, кампанії референдуму;
- по-друге, що вже відзначено, як складову частину системи гарантій виборчих прав і права на участь у референдумі громадян...;
- по-третє, як складову частину виборчого (референдумного) процесу» [35, с. 17-18].

Аналогічного підходу притримується вітчизняна дослідниця О. Ярмоленко. Крім того, вона, як і С. Большаков та А. Головін, розглядаючи інститут інформаційного забезпечення виборчого процесу, вказують на те, що «передвиборна агітація» є його субінститутом, тобто є його складовою [82, с. 268, 35, с. 75]. Ми не можемо погодитись з наведеною тезою, оскільки, на нашу думку інститут інформаційного забезпечення керується іншими принципами на відміну від інституту передвиборчої агітації. Це, в свою чергу, впливає на мету, завдання та цілі, які поставленні перед інформаційним забезпеченням та передвиборчою агітацією.

Цікаву думку наводять спеціалісти Українського незалежного центру політичних досліджень О. Винников та Л. Чорній, які розглядають інформаційне забезпечення виборів, застосовуючи поняття «стандарти прозорих виборів», під яким розуміють систему правових норм та процедур, що регламентовані законодавством, дотримання яких гарантує усім суб'єктам виборчого процесу проведення виборів на рівні достатньої реалізації ними своїх прав на створення, своєчасне отримання, використання й поширення інформації, що стосується виборів [39].

Проаналізувавши підходи до вивчення поняття «інформаційного забезпечення виборчого процесу», розглянемо його як складову виборчого процесу.

Структурно ж виборчий процес складається з стадій його проведення. Думки дослідників щодо їх виділення відрізняються, тому наводять різні структуризації, які відрізняються за кількістю стадій та їх змістом. На нашу думку, кожна стадія включає в себе ряд етапів, що собою являють ряд конкретних дій, які регламентуються законодавством. Таким чином, це дає змогу більш точно охопити весь виборчий процес. З огляду на це, ми вважаємо найбільш точним структуруванням виборів як процесу підхід О. Ковальчука, в якому він виділяє 4 основні стадії: «підготовчу, основну, агітаційну та заключну» [51, с. 4]. Відповідно на кожній стадії державними та недержавними інституціями проводиться інформаційне забезпечення суб'єктів виборчого процесу про події і факти, що пов'язані з виборами.

Підготовча стадія складається з таких етапів: призначення дати виборів або оголошення про початок виборчого процесу; утворення виборчих округів; утворення виборчих дільниць; утворення виборчих комісій; складання списків виборців, їх перевірка та уточнення. При цьому відбувається інформування виборців стосовно наведених етапів.

Основна стадія, в свою чергу, вирізняється визначенням конкретних осіб, які будуть фігурувати у виборчому процесі як кандидати. Це відбувається на протязі таких етапів: висування претендента на кандидата; реєстрація кандидата; реєстрація уповноважених, довірених осіб та офіційних спостерігачів кандидатів. Зокрема, на даному етапі ЦВК, як головний орган адміністрування виборів, повинен проінформувати: кандидатів стосовно порядку висування своїх кандидатур; виборців та інших учасників виборчого процесу про зареєстрованих чи недопущених до реєстрації кандидатів, з вказанням інформації регламентованою законодавством та інше.

Агітаційна стадія являє собою сукупність заходів, що направлені на комунікацію кандидатів, представників політичних партій з електоратом. Для цього перші використовують ряд різних виборчих технологій для

впливу на громадську думку. Тому, тут ще виступають державні органи, які повинні забезпечити рівні умови передвиборчої боротьби (надання однакових друкованих площ та ефірного часу на радіо і телебаченні, рівна оплата для кандидатів за одиницю ефірного часу, надання спеціальних приміщень для проведення масових заходів передвиборної агітації тощо).

Заключна стадія складається з таких етапів: голосування, підрахунок голосів та підсумовування голосування виборців з відповідним опублікуванням інформації про результати виборів.

У випадках, передбачених законом, виборчий процес включає також такі етапи: повторне голосування, підрахунок голосів виборців та встановлення підсумків повторного голосування.

Очевидно, що для того, щоб громадяни вільно здійснювали своє волевиявлення у процесі голосування, необхідні законодавчі заходи для захисту формування думки виборців від факторів, що впливають на них, які посягають на свободу цього процесу, роблячи його залежним від волі та впливу окремих зацікавлених осіб, політичних, фінансових та інших структур. Такі чинники проявляються переважно у формі інформаційного впливу на виборців через засоби масової інформації і часто є зловживанням правовими нормами, що регламентують поширення інформації, власне процес інформування та інформаційного забезпечення. У той же час, вільні вибори немислимі без свободи ЗМІ, що передбачає можливість вільного пошуку, отримання, випуску та поширення інформації будь-яким законним способом.

Законодавчою основою інформаційного забезпечення виборчого процесу в Україні є Виборчий Кодекс 2019 року, де розглядаються основні засади інформування суб'єктів виборчого процесу на всіх його етапах. Логічно, що результатом цього є утворення спеціальних інформаційних правовідносин, об'єктом яких є діяльність, яка спрямована на поширення інформації, що стосується виборів, до суб'єктів виборчого процесу з метою підвищення їх поінформованості та дотримання права громадян на доступ

до інформації. На думку О. Лізунової «...зазначені інформаційні відносини у сфері виборів загалом можна згрупувати в такі блоки:

- 1) відносини, пов'язані із забезпеченням виборцям поінформованості (розширення кола об'єктивних знань) з питань виборчого законодавства;
- 2) відносини, пов'язані з інформаційним забезпеченням проведення виборів на всіх основних стадіях;
- 3) інформаційні відносини, що виникають у зв'язку зі створенням іміджу кандидата або політичного об'єднання (наприклад, політична реклама);
- 4) інформаційні відносини, що зумовлюються застосуванням при проведенні виборів програмно-технічних засобів оброблення, угруповання, передавання інформації, обчислення баз даних, впровадження сучасних інформаційних технологій у відповідні процеси;
- 5) відносини, пов'язані з використанням засобів масової інформації у виборчому процесі, висвітленні основних стадій його проведення, оприлюдненні результатів тощо» [59, с. 112].

Дослідниця також зауважує, що «даний перелік також можна доповнити відносинами, що пов'язані з інформуванням про фінансове забезпечення виборчої кампанії, відкриття накопичувального рахунку виборчого фонду партії та їх відповідні реквізити, відкриття поточного рахунку виборчого фонду кандидата у депутати в одномандатному окрузі та їх відповідні реквізити; відносини з приводу виборчих інформаційних спорів» [59, с. 112].

Враховуючи наведене, слушною є думка дослідників С. Большакова та А. Головіна, що «правові відносини, які складаються в процесі виробництва і поширення такої інформації в зазначений період, можуть бути виділені в особливий вид – виборчі інформаційні правовідносини» [35, с. 20].

Суб'єктами здійснення інформаційного забезпечення являються суб'єкти інформаційних відносин та виборчого процесу, які визначенні у Виборчому Кодексі та Законі України «Про інформацію». Зокрема, це: ЦВК та інші виборчі комісії, засоби масової інформації та інформаційні агентства, органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, об'єднання громадян, інші особи, які поширюють інформацію про вибори, що не є передвиборчою агітацією.

Зокрема, з досвіду проведених виборів за роки незалежної України вказує на те, що процеси інформаційного забезпечення та передвиборчої агітації цілком пов'язані, оскільки ці два інститути цілком впливають на формування думки електорату. Постає питання розмежованості цих двох понять, як структурних складових виборчого процесу. На нашу думку, шляхом до відповіді на це питання є принципи, за якими здійснюється інформаційне забезпечення.

Принципи права – це «керівні засади (ідеї), які визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин. ...вони в стислому вигляді, концентровано відображають найсуттєвіші риси права, є його квінтесенцією, «обличчям» [49, с. 46].

Як вказує дослідниця О. Лізунова, що «за своїм змістом принципи інформаційного забезпечення виборів тісно пов'язані з принципами виборчого права, оскільки інститут інформаційного забезпечення виборчого процесу є складником інституту виборів» [60, с.168]. З точки зору міжнародної практики, поширення інформації у друкованому, аудіо- чи відео-візуальному виглядах про факти та події, повинно відповідати основним вимогам – об'єктивності, неупередженості, достовірності, повноти, точності інформації та збалансованості щодо кандидатів. Ми погоджуємося з вітчизняним дослідником Ю. Ключковським, який стверджує, що ці вимоги являються «принципами правового інституту інформаційного забезпечення виборів, які в рамках галузі виборчого права

впливають з основних принципів рівного виборчого права, вільних і чесних виборів» [50, с. 23].

Щодо політичної агітації, чинне законодавство визначає його як «здійснення будь-якої діяльності з метою спонукання виборців голосувати «за», або не голосувати за певного кандидата, партію (організацію партії) – суб'єктів виборчого процесу» [5]. Нерідко такого роду мотивація супроводжується викривленням, замовчуванням, підміною понять чи іншими виборчими технологіями, які ЗМІ чи інші суб'єкти використовують заради маніпуляції думкою електорату, що суперечить принципам інформаційного забезпечення. Тому, на противагу зазначеним діям законодавець розробив відповідні правові механізми, результатом чого стало інституційне відокремлення інформаційного забезпечення виборчого від передвиборчої агітації. Таким чином, інформаційне забезпечення і передвиборча агітація є різними за своєю сутністю процеси, які виконують у виборчому процесі різні ролі.

Структурно інформаційне забезпечення виборчого процесу поділяють на дві складових: загальне та спеціальне. Загальне інформаційне забезпечення стосується:

- 1) основних засад, які являються базисом його здійснення;
- 2) інформування виборців про їх виборчі права, процедуру голосування, можливість та порядок зміни голосування, адресу виборчої дільниці, відповідальність за порушення законодавства та інші питання стосовно виборчого процесу;
- 3) регламентації основних засад, на яких базується участь засобів масової інформації та інформаційних агентств.

Спеціальне інформаційне забезпечення можна класифікувати за типом виборів, які проводяться: президента, парламентські чи місцеві. Воно стосується:

- 1) інформування виборців про реєстрацію/скасування реєстрації кандидатів та суб'єктів їх висування, передвиборні програми, рахунки виборчих фондів тощо;
- 2) інформаційних плакатів та буклетів кандидатів (стандарти розробки, поширення, та внесення змін);
- 3) регламентації участі ЗМІ та інформаційних агентств.

На основі зазначеного вище, можна виділити такі чотири функції інформаційного забезпечення: інформативна, нормативна, організаційна, та комунікаційна.

Інформативна функція виявляється в забезпеченні поінформованості суб'єктів виборчого процесу відповідно до їх прав, завдань, функціональних повноважень та інтересів.

Нормативна функція полягає у тому, що інформаційне забезпечення виборчого процесу відображає відповідальність за нормативно-правовий процес, за допомогою якого здійснюється управління електоральним процесом, та регулювання відносин які виникають.

Суть організаційної функції проглядається в управлінні виборчим процесом, де головною метою є скоординованість всіх суб'єктів для більш ефективного, з точки зору законодавства, проведення виборчого процесу.

Роль комунікаційної функції полягає саме у встановленні зв'язків між учасниками виборчого процесу. Вона дає змогу суб'єктам спілкуватися один з одним, налагоджувати контакти. Посередництво дозволяє мінімізувати негативні наслідки, в контексті проведення виборчого процесу.

Варто зауважити, що функції інформаційного забезпечення не існують у відриві одна від одної, а, навпаки, реалізуються у симбіозі. Це дозволяє провести вибори відповідно до його принципів, завдань та законодавства, по суті, демократизуючи виборчий процес.

Виходячи із сутності та принципів інформаційного забезпечення визначимо цілі інформаційного забезпечення виборчого процесу:

- 1) забезпечення максимальної обізнаності громадян про всі події та заходи, пов'язані з виборчим процесом;
- 2) доведення інформації до відома виборців про проведення виборів, а саме встановленої дати голосування, законодавчо-регламентований процес виборів, їх права та обов'язки;
- 3) оприлюднення результатів соціальних опитувань засобами масової інформації та інформаційними агентствами для ознайомлення виборців;
- 4) доведення до відома виборців, інформації про результати голосування та виборів, а також інформація про витрати бюджету, що виділяються на проведення виборів [81, с. 269].

Таким чином, інформаційне забезпечення виборів слід розуміти як систему заходів інформаційного характеру, яка спрямована на інформування суб'єктів виборчого процесу відповідними органами та організаціями для реалізації демократичних виборів. Воно являється невід'ємною складовою виборчого процесу, особливістю якого є те, що відбувається впродовж всіх структурних стадій виборчої кампанії. Формуючи в електорату об'єктивної картини, що пов'язана з подіями, фактами та змістом виборчого процесу, допомагаючи в управлінні, організації та комунікуванні між собою його суб'єктів, ілюструє інформаційне забезпечення як інструмент реалізації принципів та засад демократичних виборів. Виходячи з позиції того, що вибори є складовою політичного процесу, ми можемо побачити важливість інформаційного забезпечення виборчого процесу для існування демократичного режиму.

РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правові засади інформаційного забезпечення виборчого процесу

Серед багатьох проблем у сфері правового регулювання виборчого процесу проблема інформаційного забезпечення виборів є однією з найактуальніших. Це можна пояснити тим, що в сучасних умовах велике значення мають інформація, а також вплив який вона здійснює. У сфері виборчого процесу такий вплив виражається у формуванні електоральних уподобань і може суттєво вплинути на волю виборців.

Чинним законодавством інформація визначається як «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [21, ст. 1]. Виходячи з позиції розгляду інформаційного забезпечення, у виборчому процесі така інформація є електоральною.

Виокремлення інформаційного забезпечення виборчого процесу як правового інституту стало завданням законодавців після досвіду проведених в Україні виборів, що виявили потребу в правовому регулюванні здійснення інформування виборців, партій, кандидатів та інших суб'єктів виборчого процесу відповідними органами та організаціями.

Як окремий правовий інститут інформаційне забезпечення виборчого процесу являє собою систему правових норм, що мають на меті регулювати діяльність державних органів та недержавних організацій у сфері інформування суб'єктів виборів. На законодавчому рівні він був регламентований зовсім недавно. З огляду на те, що цей процес структурно

поділяється на дві складових (загальне та спеціальне), ми надалі будемо його розглядати в такому ж ключі.

Загальні засади інформаційного забезпечення виборчого процесу вперше було визначено у Законі України «Про вибори народних депутатів» в редакції від 17.11.2011 року. Зокрема він визначав такі загальні засади (див. ст. 63 Закону України «Про вибори народних депутатів»):

- 1) забезпечення доступу виборців до об'єктивної, неупередженої та різнобічної інформації, яка є необхідним базисом для вільного, поінформованого та усвідомленого вибору;
- 2) відкритість інформації про зареєстрованих кандидатів поданої до Центральної Виборчої Комісії. Зокрема зазначається, що відображена інформація на офіційному сайті ЦВК буде містити відомості про прізвище, ім'я, адресу проживання, рід занять, наявність/відсутність судимостей та суб'єктів їх висування;
- 3) поширення інформації, яка стосується виборчого процесу та не є передвиборчою агітацією, здійснюють ЦВК, ЗМІ, інформаційні агентства, органи державної влади різних рівнів, посадовці та інші особи. Крім того, ця інформація повинна відповідати таким вимогам: об'єктивність, неупередженість, збалансованість, точність, повність та достовірність [8].

Таким чином, в законі вперше було визначено об'єкт, зміст, принципи (об'єктивності, неупередженості, збалансованості, точності, повноти та достовірності) та суб'єкти інформаційного забезпечення виборчого процесу. Вони мали служити механізмом реалізації конституційних прав виборців, зокрема права на вільний вибір, права бути обраним до державних органів та права доступу до інформації, а також принципів та загальних засад виборчого процесу.

Щодо загального інформування, то ним законодавець визначив (див. ст. 64 Закону України «Про вибори народних депутатів» редакції від 17.11.2011):

- 1) інформування виборців про виборчі права, їх здійснення та захист; процедуру голосування; можливість зміни місця голосування для виборців (в тому числі і за місцем перебування); адресу виборчої дільниці та місця голосування; право на оскарження своїх виборчих прав; відповідальність за порушення виборчого законодавства;
- 2) також закон визначив крайній термін оприлюднення інформації Центральною Виборчою Комісією, що стосується загального інформаційного забезпечення, як не пізніше ніж 120 днів до дня голосування;
- 3) на поширення інформації, яка стосується загального інформаційного забезпечення, діє законодавство про соціальну рекламу [8].

Окрему увагу приділено поширенню інформації про результати опитування громадської думки, пов'язаного з виборами. Зокрема дана редакція закону дозволяла підприємствам, установам, організаціям та закладам, які проводять відповідні опитування, оприлюднювати ці результати, зафіксувавши дату, місце, розмір та спосіб формування соціологічної вибірки опитаних, методу опитування, точного формулювання питань, можливої статистичної похибки. Крім того, результати проведених опитувань могли бути представлені засобами масової інформації, при цьому не коментуючи отримані дані, оскільки, це розцінюватиметься як передвиборча агітація.

Подальші зміни відбулись в редакціях цього закону від 01.02.2014 року. Зміни стосувалися основних засад інформаційного забезпечення виборчого процесу. Наприклад, в редакції Закону України «Про вибори народних депутатів» від 01.02.2014 року регламентується забезпечення ЦВК виготовлення інформаційних плакатів партій, кандидатів у депутати (зареєстрованих на загальнодержавному/одномандатному округах) в однаковій кількості. Також в цій редакції було доповнення про поширення інформації про результати опитування громадської думки, яке стосувалося заборони такого роду дані оприлюднювати за два дні до проведення

голосування. Крім того, закон визначає, що плакати повинні містити інформацію про партії, кандидатів, передвиборчі програми [6].

Варто зауважити, що загальне інформаційне забезпечення пізніше було регламентовано в Законі України «Про вибори Президента України» в редакції від 21.03.2014 року та Законі України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 року. В них відповідним чином також визначалися основні засади та зміст загального інформаційного забезпечення виборчого процесу, які не відрізнялися від регламентування, що було введено Законом України «Про вибори народних депутатів» [13, 22].

На сьогоднішній день законодавчу базу інформаційного забезпечення виборів як процесу становлять Конституція України, новоприйнятий Виборчий Кодекс України від 19.12.2019 року, Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 року, Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 року, Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16.11.1992 року, Закон України «Про інформаційні агентства» від 28.02.1995 року, Закон України «Про Центральну Виборчу Комісію» від 30.06.2004 року, Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» від 23.09.1997 року, Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21.12.1993 року, Закон України «Про державний реєстр виборців» від 22.02.2007 року, Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 року, Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року, постанови Центральної Виборчої Комісії, та інші нормативно-правові акти.

Законодавчою основою здійснення інформаційного забезпечення виборчого процесу в Україні є Виборчий Кодекс. В ньому регламентується як загальне, так і спеціальне інформаційне забезпечення виборчого процесу, та його основні засади.

Порівнюючи визначення основних засад та загального інформаційного забезпечення виборчого процесу у Виборчому Кодексі та Законах України «Про вибори народних депутатів», «Про місцеві вибори» та «Про вибори Президента України», ми бачимо мінімальну різницю.

Зокрема, стаття 47 Виборчого Кодексу визначає такі основні засади інформаційного забезпечення виборчого процесу:

1. Виборцям, у тому числі з порушеннями зору та слуху, забезпечується можливість доступу до різнобічної, об'єктивної та неупередженої інформації, потрібної для здійснення усвідомленого вільного вибору.
2. Інформація, що міститься в документах, поданих до відповідної виборчої комісії для реєстрації кандидатів, є відкритою.
3. Оприлюднення ЦВК інформації про кандидатів, яка містить такі відомості: прізвище, власне ім'я та по батькові, дата і місце народження, громадянство із зазначенням часу проживання на території України, відомості про посаду та місце роботи, партійність, місце проживання, наявність чи відсутність судимості, суб'єкт висування кожного кандидата, передвиборні програми кандидатів чи суб'єктів їх висування, а при проведенні загальнонаціональних виборів - також автобіографію кандидата.
4. Виборчі комісії, засоби масової інформації та інформаційні агентства, органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, об'єднання громадян, інші особи при поширенні інформації про вибори, яка не є передвиборною агітацією, зобов'язані дотримуватися об'єктивності, неупередженості, збалансованості, достовірності, повноти і точності інформації, уникати дискримінації та сексизму [5].

Таким чином, змінам піддалися не лише перелік інформації, яку повинен надати кандидат чи партія при реєстрації, а також принципи

інформаційного забезпечення, до яких були додані вимоги про уникнення дискримінації та сексизму.

Деякі зміни відбулись і у регламентуванні загального інформування виборчого процесу (див. ст. 47 Виборчого Кодексу). Зокрема це стосується:

- 1) оприлюднення інформації ЦВК, яка має відбуватись на другий день виборчого процесу;
- 2) з метою належної поінформованості виборців, ЦВК та інші виборчі комісії повинні забезпечити виготовлення плакатів відповідно до законодавства;
- 3) ЦВК надається можливість виготовляти та розповсюджувати інформаційні матеріали, що належать до загального інформаційного забезпечення виборів [5].

Щодо спеціального інформаційного забезпечення виборів, то вперше воно було регламентоване у Законі України «Про вибори народних депутатів» в редакції від 17.11.2011 року. До нього включались інформування (див. ст. 65 цього ж закону):

- 1) про зареєстровані партії, кандидатів та суб'єкти їх висування;
- 2) передвиборні програми партій та кандидатів у депутати в одномандатних округах;
- 3) рахунки виборчих фондів партій та кандидатів у депутати в одномандатних округах, допустимий розмір добровільного внеску та спосіб, у який робиться внесок;
- 4) скасування реєстрації кандидата у депутати;
- 5) факти та події, пов'язані з виборчим процесом [8].

Пізніше регламентування спеціального інформаційного забезпечення відбулось у Законах України «Про вибори Президента України» в редакції від 21.03.2014 року та «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 року, де його визначення відбувалось в залежності від типу виборів (президентських чи місцевих).

В нинішньому Виборчому Кодексі України відбулась кодифікація вищезазначених законів, де регламентується спеціальне інформаційне забезпечення виборів Президента, депутатів парламенту, місцевих та обласних рад та інші. Зокрема, під ним визначається інформування виборців, в тому числі для людей з порушеннями зору та слуху, про зареєстрованих кандидатів та суб'єктів їх висування, передвиборчі програми, рахунки виборчих фондів, скасування реєстрації кандидата та інші факти, події, пов'язані з виборчим процесом [5].

Натомість у Виборчому Кодексі 2019 року було проведено детальну регламентацію про поширення інформаційних плакатів та буклетів (крім виборів президента, де законом передбачається поширення тільки інформаційних плакатів). Зазначається, що ЦВК та інші територіальні виборчі комісії повинні забезпечити їх виготовлення та поширення за рахунок коштів державного бюджету, де законом визначається форма, зміст, тираж, поліграфічне оформлення, а також умови розповсюдження.

Окремої уваги заслуговують вибори президента, де законодавці вирішили об'єднати регламентування інформаційного забезпечення та передвиборчої агітації. На нашу думку, це пояснюється включенням до Виборчого Кодексу законодавчого визначення про підготовку та проведення теледебатів кандидатів у Президенти України (див. ст. 108 Кодексу) [5]. На нашу думку, телевізійні дебати можна розглядати як і з точки зору інформаційного забезпечення, так і з точки зору передвиборчої агітації. З точки зору інформаційного забезпечення телевізійні дебати являються платформою для інформування виборців кандидатами про себе, свою виборчу програму та інше. Розглядаючи телевізійні дебати через призму передвиборчої агітації, то вони, на нашу думку, є технологією, яка викликає неабиякий суспільний резонанс, а також є політичним інструментом для впливу на електорат з метою його переконання на користь того чи іншого кандидата. Прикладом цьому є дебати між В. Ющенком та В. Януковичем у 2004 році в Україні, Дональда Туска та Леха

Качинського 2005 року в Польщі чи Джона Кеннеді з Річардом Ніксоном у 1960 році в Сполучених Штатах Америки. Метою теледебатів являється не подача об'єктивної, неупередженої, повної, точної та достовірної інформації, а риторична діяльність, в першу чергу, яка направлена на спонукання виборців голосувати за свою кандидатуру. Також підтвердженням цьому є те, що чинне законодавство згідно п.3 частини 1 статті 51 Виборчого Кодексу визначає публічні дебати, як одну з форм передвиборної агітації [5].

Таким чином, аналізуючи нормативно-правове регулювання інформаційного забезпечення виборчого процесу, ми бачимо, що з моменту законодавчого поділу на загальне та спеціальне воно зазнало певних змін. Законодавець чітко розумів та розуміє важливість забезпечення відкритості, законності та повноти інформаційного забезпечення виборчого процесу, так і тих суб'єктів, які здійснюють цього роду функції. Необхідність чіткого законодавчого регулювання даного аспекту виборів було лише питанням часу.

Таким чином, законодавець покладає вагому частку відповідальності за інформаційне забезпечення виборчого процесу саме на ЦВК, оскільки вона є головним адміністративним органом з питань організації та адміністрування виборів. Крім того, законодавством передбачається участь інших суб'єктів інформаційного забезпечення виборчого процесу, зокрема ЗМІ, які мають право збирати та висвітлювати інформацію про виборчий процес виборцям, притримуючись принципів об'єктивності, неупередженості, достовірності, повноти, точності інформації та збалансованості щодо кандидатів.

2.2. Роль ЦВК в інформаційному забезпеченні виборчого процесу

Обов'язковою умовою реалізації демократичних виборів є чітке дотримання його принципів та засад, компетентне адміністрування, а

також відповідне його інформаційне забезпечення. Для виконання цих завдань в державах визначені різного роду органи, які повинні бути гарантом їх реалізації. Такими, для прикладу, можуть бути утворені згідно законодавства виборчі комісії, що наділені юридичною силою у межах виборчого права. В Україні такими органами являються виборчі комісії.

Детальніше зупинимось на інформаційній функції. По суті, виконуючи свої повноваження, надаючи інформацію учасникам виборчого процесу, ЦВК є одним із суб'єктів інформаційного забезпечення під час виборчих кампаній. Як ми знаємо, законодавство України вперше регламентувало загальне та спеціальне інформаційне забезпечення в Законі України «Про вибори народних депутатів» від 17 листопада 2011 року.

Варто зауважити, що законодавець передбачав інформаційні функції ЦВК ще на початку становлення незалежної України. Так у Законі України «Про вибори народних депутатів» від 27.10.1989 року було передбачено, що виборчі комісії повинні інформувати виборців про своє місцезнаходження, час роботи, про утворення виборчих округів, висунутих кандидатів, вказуючи їх біографічні дані, підсумки реєстрації, результати голосування по кожному кандидату і підсумки виборів. Крім цього ЦВК зобов'язана була заслуховувати повідомлення від урядових чи неурядових організацій з питань виборів, так само зареєструвати новообраних депутатів, підбивати підсумки виборів, публікуючи списки обраних депутатів у пресі [12].

До цього ж, у Законі України «Про вибори Президента України» від 05.07.1991 року було визначено те, що ЦВК зобов'язана повідомляти про реєстрацію кандидатів у пресі та інших ЗМІ не пізніше як на п'ятий день, вказуючи такі відомості, як прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, посаду, яку займає, партійності, місця роботи і місце реєстрації кожного кандидата, а також наявність/відсутність судимості. Крім того, ЦВК

оголошувала результати виборів президента, та не пізніше як через три дні опублікувати їх результати у пресі [16].

Пізніше, вже у Законі України «Про вибори народних депутатів» від 18.11.1993 року інформування виборців включає не тільки вищезгадану інформацію, а ще й дані про список виборців, передвиборчу програму кандидатів, партій та виборчих блоків, що беруть участь у виборчій кампанії. Крім того, ЦВК повинна була:

- 1) через п'ять днів після її утворення публікувати відомості про свій персональний склад, місцезнаходження, поштову адресу, а також повідомляти рахунок, на який можуть вноситись пожертвування до централізованого виборчого фонду, і давала роз'яснення щодо права громадян та юридичних осіб вносити пожертвування до цього фонду;
- 2) публікувати інформацію про список округів, терміни проведення виборчого процесу та свою діяльність;
- 3) інформувати Верховну Раду України про результати виборів, а також визнання повноважень депутатів;
- 4) розглядати скарги, звернення та заяви від виборців на неправильності дій ОВК та ДВК (крім скарг на неправильності в списках виборців) [10].

Варто зауважити, що на місцевих виборах ЦВК також виконує головну роль в інформаційному забезпеченні, де особливістю реалізації даної функції являється те, що вона регулює та контролює діяльність ТВК, ОВК та ДВК у даному аспекті, надаючи відповідні рекомендації. Це об'єктивно зумовлено особливістю організації даного типу виборів, де Комісія не може одноосібно контролювати всі аспекти, що стосуються адміністрування виборчого процесу.

Подальші розширення повноважень були передбачені вже в Законі України «Про вибори Президента України» від 05.03.1999 року. Зокрема, зазначалося, ЦВК зобов'язана надіслати фінансовий звіт до Рахункової

палати, про витрати коштів з Державного бюджету, які були витрачені на проведення виборів на протязі трьох місяців. Законом вперше встановлювалася відповідальність комісії за забезпечення виготовлення інформаційних плакатів [14].

Ці ж норми були адаптовані до парламентських виборів у Законі України «Про вибори народних депутатів» від 18.10.2001 року. Варто додати, що цим законом передбачалось інформування виборців про їх виборчі права, у тому числі право на оскарження неправомірних дій чи бездіяльності з боку ДВК, державних органів чи окремих їх посадових осіб, а також про порядок заповнення виборчих бюлетенів. До того ж, ЦВК зобов'язувалося публікувати дані про свою діяльність у ЗМІ [9].

Відповідні зміни відбулись вже у Законі України «Про вибори Президента України» від 06.04.2004 року. Зокрема, законодавець передбачив зобов'язання ЦВК у забезпеченні «виготовлення і розміщення на загальнодержавних каналах теле- і радіомовлення інформаційних програм кандидатів для виборців з роз'ясненням засад і порядку проведення виборів, їх ролі у житті суспільства і держави, процедури голосування, прав та обов'язків виборців, механізмів контролю за дотриманням законодавства про вибори Президента України» [15, ч.7, ст. 25]. Крім того, вперше визначалося те, що ЦВК зобов'язана інформувати виборців ще й про час та місце проведення голосування.

Еволюційним кроком у бік діджиталізації у інформаційному забезпеченні виборчого процесу ЦВК стало запровадження автоматизованої інформаційної системи, що знайшло своє регулювання у Законі України «Про Центральну виборчу комісію» від 30.06.2004 року. Так, законодавцем визначено, що застосування даної системи дозволялося на парламентських та на президентських виборах, але могли її використовувати лише для спостереження за ходом та результатами виборів (хоча отримані дані вважалися попередньою інформацією, яка не мала юридичних наслідків) [25], не дивлячись на вузьку направленість

даного нововведення. На нашу думку, це сприяло онлайн інформуванню суб'єктів виборчого процесу.

Вперше, окремої уваги були надано повноваженням щодо оприлюднення рішення ЦВК про утворення спеціальних та закордонних виборчих дільниць у Законі України «Про вибори народних депутатів» від 01.10.2005 року. Зокрема, зазначалося, що рішення про утворення ЦВК спеціальних виборчих дільниць не пізніше як на п'ятий день від його прийняття повинно бути опублікованим у регіональних та місцевих друкованих ЗМІ. Натомість, що стосується другого, то його публікують у загальнодержавних виданнях, а також у тих засобах масової інформації, що доступні виборцям за місцем їх фактичного проживання за кордоном [7].

Як бачимо, визначення інформаційних функцій ЦВК – тривалий процес. Зокрема, з проведеного аналізу можемо висновувати, що роль ЦВК в інформаційному забезпеченні була і залишається ключовою у всіх типах виборів, які проводяться на території України.

Ситуація змінилася з прийняттям нового Закону України «Про вибори народних депутатів» від 17.11.2011 року. Як вже зазначалося, в ньому вперше було виділено загальне та спеціальне інформаційне забезпечення. Крім того, в ньому відбулась кодифікація інформаційних функцій ЦВК.

Щодо загального інформаційного забезпечення у цьому законі передбачалося, що ЦВК повинна опублікувати дані на своєму офіційному сайті, які стосуються вищезазначеного, не пізніше як за 120 днів до дня голосування [8, ч.2, ст. 64].

Натомість, щодо спеціального інформаційного забезпечення, то як і раніше ЦВК бере участь у опублікуванні інформації про зареєстрованих (вибувших) кандидатів, їх біографічні дані, передвиборчі програми та інше.

Розширення інформаційних функцій ЦВК відбулося з внесенням змін до Закону України «Про вибори народних депутатів» від 01.02.2014

року. Зокрема зазначалося, що ЦВК, за рахунок коштів Державного бюджету, не пізніше як за 35 днів до дня голосування повинна забезпечити виготовлення інформаційних плакатів для партій, кандидатів загальнодержавного чи одномандатного округів. У першому випадку, інформаційний плакат повинен був містити список партії з біографічними даними висуванців, програми (обсягом не більше семи тисяч восьмисот друкованих знаків), а також фотографії перших п'яти кандидатів. У другому випадку, біографічні дані кандидата, його передвиборчу програму (об'ємом до 3900 друкованих знаків) та фотокартку. В обох випадках, партії та кандидати повинні узгодити форму, текст та поліграфічне виконання інформаційних плакатів з ЦВК. Крім того, законом передбачається виготовлення однакової кількості таких плакатів «із розрахунку не менш як по два примірники кожного плаката на кожному виборчу дільницю» [6, ч.4-6, ст. 63].

Подальші зміни торкнулися і регулювання інформаційного забезпечення президентських та місцевих виборів. Зокрема, виділення загального та спеціального інформування суб'єктів виборів було визначено в Законах України «Про вибори Президента України» від 21.03.2014 року, «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 року та Виборчому Кодексі 2019 року.

Що стосується президентських виборів, то закон передбачив ті ж повноваження ЦВК, що стосуються інформування виборців про кандидатів та виготовлення інформаційних плакатів. Натомість, ЦВК контролює інформування виборців через територіальні виборчі комісії. Зокрема, зазначається, що ЦВК оприлюднює інформацію, що стосується загального інформування. Проте, за реалізацію спеціального інформаційного забезпечення на місцевих виборах відповідають саме територіальні виборчі комісії [13, 22].

На сьогодні інформаційна функція ЦВК регулюється Виборчим Кодексом, в якому було зроблено кодифікацію як самого інформаційного

забезпечення виборчого процесу, так і повноважень ЦВК. Відповідно, законодавцем було внесено ряд змін у діяльність ЦВК щодо інформування суб'єктів виборчого процесу.

Зокрема, щодо загального інформування зазначається, що ЦВК «...оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті у вигляді набору даних, організованого у форматі, що дозволяє його автоматизоване оброблення електронними засобами (машинозчитування) з метою повторного використання...» ряду відомостей про кандидата, партію, про що йшлося вище [5, ч.3, ст. 47]. Крім того, законодавцем був змінений термін опублікування інформації ЦВК – не пізніше як через 2 дні після початку виборчого процесу. До того ж, ЦВК зобов'язана виготовити інформаційні плакати для роз'яснення виборцям порядку голосування, а також відповідальності, яка настає за порушення виборчого законодавства [5].

Стосовно законодавчих змін в інформаційній діяльності ЦВК у спеціальному інформуванні суб'єктів президентських, парламентських та місцевих виборів, варто зазначити, що вся оприлюднена інформація на офіційному сайті є відкритою та повинна бути оформлена у вигляді відкритих даних. Крім того, змінам піддалися оформлення інформаційних плакатів, де законодавцем зазначається, що вони мають бути розроблені відповідно зручним чином і для людей з інвалідністю, з урахуванням вимог, які встановлює ЦВК.

Також, законодавцем було виключено вимоги щодо об'єму передвиборних програм кандидатів, які публікуються на інформаційних плакатах в період парламентських виборів. Натомість, законодавство передбачає закріплює обов'язок Комісії у виготовленні на кошти Державного бюджету інформаційних буклетів партій та кандидатів, на яких мають міститися такі відомості як передвиборна програма (обсягом не більше 7800 друкованих знаків), загальнодержавні та регіональні списки партій, біографії та фотокартки кандидатів. ЦВК, в свою чергу, забезпечує виготовлення цих буклетів із розрахунком по 5 примірників на

виборчу дільницю. Щодо вищесказаного законодавець передбачив процедуру внесення змін до інформаційних плакатів та буклетів, яка відбувається не без участі ЦВК. Зокрема законодавством визначено, що дані зміни можуть вноситися лише з відповідного рішення комісій (ОВК чи ТВК), після чого ЦВК та інші виборчі комісії повинні проінформувати виборців про цю процедуру [5].

Варто зауважити, що законодавець дещо розширив повноваження ЦВК щодо інформування на місцевих виборах. Як і раніше, інформування виборців здійснюється ТВК та ДВК під ретельним регламентуванням та контролем Комісії, де законодавець також передбачає за ЦВК узгодження з кандидатами форми, тексту та поліграфічного оформлення, при виготовленні інформаційних плакатів та буклетів [5, ч. 3 ст. 234].

Крім того, ЦВК інформує політичні партії та кандидатів про особливості формування виборчих фондів. Зокрема, зазначається, що відкриття виборчого фонду партією, кандидатом здійснюється не пізніше як на десятий день з дня реєстрації ЦВК. У разі порушення термінів його формування є підставою для ЦВК оголошення попередження. Крім того, передбачаються вимоги до розміру виборчих фондів. Так, для виборчий фонд партії не може перевищувати дев'яноста тисяч розмірів мінімальної заробітної плати, кандидата – чотирьох тисяч [28].

Також ЦВК інформує партії та кандидатів про звітування про надходження і використання коштів виборчих фондів, де визначає форми звітів (про надходження коштів на поточний рахунок виборчого фонду; про формування виборчого фонду; консолідованого звіту про надходження коштів на поточні рахунки виборчого фонду) та їх розшифрування. Крім того, ЦВК передбачає відповідний порядок складання, надсилання та проведення аналізу фінансових звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів [29, с. 60-61]

До того ж, ЦВК здійснює інформування виборців про добровільне внесення коштів на рахунки виборчих фондів партій та кандидатів. Таким

чином, передбачається що добровільні внески мають право вносити громадяни України та юридичні особи, де визначаються верхні межі загального розміру внесків. Так, для громадян України загальний розмір добровільного внеску не може перевищувати чотирьохсот розмірів мінімальної заробітної плати. Натомість для юридичних осіб верхня межа становить вісімсот розмірів мінімальної заробітної плати. Крім того, передбачається «якщо фізична або юридична особа здійснює або може здійснювати вирішальний вплив на діяльність однієї або кількох юридичних осіб (зокрема є кінцевим бенефіціарним власником (контролером) юридичної особи), то добровільні внески від такої фізичної або юридичної особи і підконтрольних їй юридичних осіб вважаються внеском однієї особи і обмежуються розміром максимального внеску на підтримку партії протягом року» [27].

На нашу думку, дане інформування, здійснюване ЦВК, сприяє реалізації виборчих прав партій, кандидатів та виборців. Також, встановлене регулювання розмірів виборчих фондів та добровільних внесків забезпечують рівні умови для партій та кандидатів у виборчій кампанії. В свою чергу, це впливає на легальність та демократичність проведення виборчого процесу.

Крім цього, чинним законодавством, що ЦВК, як головний орган адміністрування виборчим процесом, є розпорядником Державного реєстру виборців, де передбачається створення Спеціальної служби розпорядника Державного реєстру виборців для реалізації Комісією функцій розпорядника [25, ч. 4, ст. 33]. Відповідні функції ЦВК здійснює, в тому числі, за допомогою автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи «Державний реєстр виборців». В Україні Державний реєстр виборців використовується для ведення персоніфікованого обліку виборців, а також для складання списків виборців на президентських, парламентських чи місцевих виборах, що можуть бути використаними:

- 1) для складання попередніх списків виборців та їх уточнення;
- 2) для надання статистичної інформації щодо кількісних характеристик виборчого корпусу на відповідній території відповідним органам виконавчої влади та місцевого самоврядування, ЦВК та іншим виборчим комісіям;
- 3) для проведення перевірки достовірності відомостей про виборців [17, ч. 2 ст. 14].

Виходячи з наведеного, ЦВК, як розпорядник Державного реєстру виборців, виконує ряд повноважень, до яких входить:

1. забезпечення функціонування реєстру (організаційне і технологічне; закупівля товарів, робіт та послуг для функціонування інформаційно-телекомунікаційної системи; контролює цілісність бази даних, повноту і коректність персональних даних);
2. надає відповідним органам ведення реєстру право доступу до бази даних та встановлює порядок такого доступу;
3. ініціює проведення органами ведення реєстру перевірки виявлених некоректних відомостей;
4. має доступ у режимі читання до всієї бази даних;
5. здійснює ведення системних класифікаторів та інші [17, ст. 14].

До того ж, працівники Служби розпорядника Державного реєстру виборців проводять семінар-навчання для керівників та адміністраторів безпеки органів Державного реєстру виборців щодо питань з використання автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи «Державний реєстр виборців».

Крім того, ЦВК інформує громадян про порядок внесення своїх даних (або ж змін до персональних даних) за власною ініціативою для включення до Державного реєстру виборців. Зокрема, законом передбачається, що відповідні дії можуть здійснити особи, що досягли відповідного віку для набуття права голосу, звернувшись до відповідного органу ведення реєстру за місцем проживання.

Також ЦВК інформує політичні партії про можливість здійснення публічного контролю за веденням Державного реєстру виборців. Законодавством передбачається, що дані повноваження можуть здійснювати політичні партії, що мають фракцію у поточному скликанні ВРУ, чи входять до складу виборчого блоку. Зокрема, відповідні політичні партії один раз на рік, а також не пізніше як за шістьдесят днів до дня голосування можуть звернутися, подавши заяву про видачу копії бази даних Державного реєстру виборців [17, ч. 1, 2, ст. 24].

Крім того, ЦВК інформує виборців, партії та кандидатів про органи ведення Державного реєстру виборців, надаючи такий перелік інформації:

- «системний код регіону України;
- системний код органу ведення Реєстру;
- порядковий номер органу ведення Реєстру;
- назва органу ведення Реєстру;
- поштова адреса органу ведення Реєстру;
- контактний телефон органу ведення Реєстру» [30];

Зазначені вище повноваження на ЦВК у рамках інформаційного забезпечення виборчого, на нашу думку, сприяють відкритості виборів та зменшенню фальсифікацій під час виборчого процесу. Як демонструє досвід проведення виборів на території України, партії, кандидати та інші учасники виборчого процесу демонстрували відповідні дії для досягнення своїх завдань. У свою чергу, ЦВК, як розпорядник Державного реєстру виборців, інформуючи громадян, що мають право голосу, таким чином, забезпечує і їх виборчі права, і здійснює ряд заходів, що направлені на протистояння відповідним фальсифікаціям.

ЦВК, як головна виборча комісія, також здійснює інформування членів комісії нижчих рівнів за допомогою навчання. Зокрема, Комісія сприяє здобуттю знань інших членів виборчих комісій нижчих рівнів про:

- їх права та обов'язки під виборчого процесу;
- організацію та підготовку виборчого процесу,

- особливості утворення ТВК, ОВК та ДВК на виборах;
- порядок скликання та проведення засідання виборчих комісій;
- організації та підготовки голосування;
- порядок визнання бюлетенів недійсними чи такими, що не підлягають врахуванню;
- порядок прийняття та розгляд документів виборчих комісій нижчих рівнів вищими;
- особливості інформування комісіями нижчих рівнів суб'єктів виборчого процесу про їх виборчі права та обов'язки;
- про кримінальну та адміністративну відповідальність за порушення виборчого законодавства та інше [30].

На наш розсуд, відповідне інформування ЦВК членів виборчих комісій нижчих рівнів сприяє покращенню роботи останніх, яке впливає на реалізацію принципів та засад виборів в Україні, що, у свою чергу, впливає на формування демократичних інститутів, що повинні сприяти демократизації політичних процесів.

Крім того, ЦВК здійснює інформування в загальному та індивідуальному порядку виборців, партії, кандидатів та інших учасників виборчого процесу про відомості щодо утворення виборчих округів та виборчих дільниць. Варто зауважити, що для інформування використовуються як традиційні ресурси, так інтернет-ресурси, зокрема, офіційний сайт ЦВК [30]. Щодо виборчих округів передбачається така інформація для публічного поширення:

- «системний код регіону;
- номер виборчого округу;
- назва виборчого округу;
- центр виборчого округу;
- опис меж виборчого округу;
- адреса приміщення окружної виборчої комісії;
- місцезнаходження приміщення окружної виборчої комісії» [30].

У свою чергу, ЦВК поширює таку інформацію про виборчі дільниці:

- «системний код регіону України;
- номер одномандатного виборчого округу;
- номер виборчої дільниці;
- тип виборчої дільниці;
- опис меж виборчої дільниці;
- адреса приміщення дільничної виборчої комісії;
- місцезнаходження приміщення дільничної виборчої комісії;
- адреса приміщення для голосування;
- місцезнаходження приміщення для голосування;
- орієнтовні координати меж виборчої дільниці;
- координати приміщення дільничної виборчої комісії;
- координати приміщення для голосування;
- вид виборчої дільниці (мала, середня, велика)» [30].

На нашу думку, дане інформування здійснюється з метою полегшення участі інших суб'єктів виборчого процесу у голосуванні. У першу чергу, це стосується осіб з обмеженими фізичними можливостями, таким чином, реалізуючи їх виборчі права.

Таким чином, проаналізувавши законодавче регулювання інформаційних функцій ЦВК, ми дійшли висновку, що даний орган виконує головну роль в інформаційному забезпеченні виборчого процесу. На ЦВК покладено відповідальність за інформування виборців під час загальнодержавних та місцевих виборів. Відмінністю реалізації даної функції цим органом є те, що на місцевих виборах він надає рекомендації, регламентує та здійснює контроль за інформуванням виборців з боку ТВК та ДВК, натомість як на президентських чи парламентських виборах ЦВК не тільки контролює, регламентує діяльність ОВК та дільничних виборчих комісій, а й сама значною мірою здійснює безпосереднє інформування виборців, партії, кандидатів та інших суб'єктів виборчого дотримуючись

принципів об'єктивності, неупередженості, достовірності, повноти, точності інформації та збалансованості щодо кандидатів.

2.3. Особливості правового регулювання діяльності ЗМІ у виборчому процесі

В інформаційному суспільстві головним продуктом стала інформація, яка відіграє роль у всіх суспільно-політичних сферах. В тому числі вона є невід'ємним елементом виборчого процесу, де постає питання не лише інформації, а також проблема інформаційного забезпечення та інформування за допомогою різних технологій та засобів.

Попри те, що інформаційне забезпечення виборів в Україні покладається на виборчі комісії (зокрема ЦВК, яка відіграє важливу роль у даному процесі), органи державної влади та місцевого самоврядування, посадові особи, а також інші особи, що здійснюють інформування, є ЗМІ як важливі суб'єкти інформування. Власне законодавством передбачено участь засобів масової інформації в інформуванні громадян про події та факти, які пов'язані з виборчим процесом. актуальною є думка вченого А. П. Савкова «участь ЗМІ у формуванні представницьких та інших виборчих форм є специфічною сферою діяльності засобів масової комунікації, оскільки вони одночасно є не лише джерелом інформування виборців та засобом передвиборної агітації, а й інструментом громадського контролю. Це дає їм можливість відігравати у виборчому процесі роль посередника між державою та суспільством» [74, с. 2]. А також зауважимо, що і виконувати функцію громадського контролю за перебігом виборчого процесу.

Таким чином, засоби масової інформації являються інструментом забезпечення у виборчому процесі наступного:

- 1) інформування виборців щодо організаційного та процесуального аспектів виборів;

- 2) роз'яснення норм виборчого законодавства виборцям;
- 3) донесення важливості ролі громадянина у формуванні органів державної влади [76, с. 106].

Для кращого розуміння правового регулювання діяльності ЗМІ у виборчому процесі розглянемо їх правовий статус. Як зазначає дослідник Л. Чорній, що «говорячи про міжнародний досвід щодо визначення статусу ЗМІ та журналістів під час виборів, варто звернути увагу на те, що найбільш поширеними щодо регулювання їх діяльності у виборчий період є два підходи:

- 1) встановлення у національному законодавстві спеціального статусу для ЗМІ та їх представників на період виборчих кампаній;
- 2) відсутність у національному законодавстві будь-яких норм, які б визначали спеціальний статус ЗМІ та їх представників на період проведення виборчих кампаній» [39, с. 27].

Аналізуючи виборче законодавство України, можна стверджувати що вітчизняний законодавець дотримується першого підходу. Зокрема, законодавство не наділяє ЗМІ статусом суб'єкта виборчого процесу, а з іншого боку законодавець передбачив норми, які регламентують діяльність засобів масової інформації, фактично визначаючи їх спеціальний статус. Порівнюючи спеціальне законодавство, що регулює діяльність ЗМІ в Україні, та основні положення виборчого законодавства, що регламентує участь ЗМІ та їх представників на виборах, дослідник Л. Чорній робить висновок, про те, що «законодавець має на меті обмеження прав засобів масової інформації та їх представників під час виборчого процесу» [39, с. 28].

На думку вітчизняних дослідників Ю. Барабаша та А. Дашковської «...в українському виборчому праві сформувався підхід, відповідно до якого головною метою правового регулювання є необхідність запобігти і не допустити зловживань з боку політичних партій і кандидатів, що використовують ЗМІ як інструмент передвиборної агітації». Провівши

аналіз норм виборчого права, що регулюють діяльність ЗМІ, вони «звели роль ЗМІ до статусу «сторонніх спостерігачів» [32, с. 10, 42, с. 268].

Зокрема, у Законі України «Про вибори народних депутатів» від 01.10.2005 року було передбачено, що «офіційні повідомлення в період виборчого процесу про дії кандидатів у депутати, пов'язані з виконанням ними посадових (службових) повноважень, передбачених Конституцією України або законами України, і підготовлені в порядку, передбаченому Законом... не повинні містити коментарів агітаційного характеру, а також відео-, аудіозаписів, кінозйомок, фотоілюстрацій про дії зазначених осіб як кандидатів у депутати» [7, ч. 5, ст. 66].

Разом з тим, у Законі України «Про вибори Президента України» визначили заборону на опублікування неправдивих відомостей про кандидатів. Крім того, ЗМІ, що оприлюднило дану інформацію, яку кандидат вважає недостовірною, не пізніше як через три дні після дня оприлюднення таких матеріалів, але не пізніше як за два дні до дня виборів повинні надати можливість кандидатам, партії (блоку) спростувати її [14, ч. 5, ст. 56]. Ці ж норми передбачено і у чинному законодавстві України про вибори, зокрема, у Виборчому Кодексі [5, ч. 6, ст. 51, ч. 5, ст. 57].

Ще одним аспектом у правовому регулюванні діяльності ЗМІ під час виборчого процесу є гарантія реалізації їх прав і повноважень законодавством. Конституційні гарантії діяльності ЗМІ передбачаються статтею 34 Конституції України, де передбачається право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, а також визначається, що «кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [4]. Гарантії реалізації діяльності ЗМІ передбачаються також спеціальним законодавством, де передбачаються рівні можливості доступу до інформації та поширення її засобами масової інформації, заборону цензури та втручання у їх діяльність державних органів, посадових (службових) осіб, крім випадків передбачених

законодавцем, свободу слова та вільне вираження своїх думок ЗМІ та інше [18, 19, 20, 21].

Щодо виборчого законодавства, то вперше гарантії діяльності ЗМІ під час виборчого процесу були передбачені у Законі «Про вибори народних депутатів Української РСР» від 27.10.1989 року. Зокрема, цим законом передбачалися:

- можливість висвітлення ЗМІ хід підготовки та проведення виборів;
- гарантія безперешкодного на всі збори та засідання, що пов'язані із виборами;
- надання інформації, яка стосується виборчого процесу, ЗМІ виборчими комісіями, державними органами, посадовими (службовими) особами, громадськими органами [12, ст. 8].

Варто відмітити, що ці ж норми передбачаються і в нинішньому Виборчому Кодексі України. Таким чином, проаналізувавши Конституцію України, спеціальне та виборче законодавство, що регулює діяльність ЗМІ у виборчому процесі, можна стверджувати, що законодавець передбачив даний аспект. Інше питання стосується того, наскільки ці гарантії дійсно реалізуються під час виборів.

З огляду на сказане вище, можемо стверджувати, що це є основними умовами для коректного висвітлення ЗМІ інформації, що стосується виборів. Щодо правового регулювання діяльності ЗМІ в аспекті інформаційного забезпечення виборчого процесу, можемо сказати, що за часи незалежної України законодавство зазнало суттєвих змін.

На початку становлення виборчого законодавства було передбачено участь ЗМІ у висвітленні подій та фактів, що пов'язані з виборчим процесом. Але були прогалини щодо регламентування їх діяльності стосовно інформаційного забезпечення. Зокрема, законодавством не були встановлені чіткі рамки, які розмежовували інформаційне забезпечення від передвиборчої агітації, а відповідно не були визначені принципи інформаційного забезпечення виборчого процесу.

Ситуація змінилася з прийняттям Закону України «Про вибори народних депутатів» від 17.11.2011 року. Зокрема законодавець передбачив можливість участі з власної ініціативи ЗМІ та інформаційних агентств у спеціальному інформаційному забезпеченні при висвітленні подій та фактів пов'язаних з виборчим процесом, за умови дотримання принципів об'єктивності, неупередженості, збалансованості коментарів наданих партіями/кандидатами про вибори, точності, повноти та достовірності, а також за умови співпраці з ЦВК чи виборчими комісіями (якщо це стосується інформування виборців про реєстрацію чи скасування реєстрації кандидатів, відомості про кандидатів, їх передвиборчі програми, рахунки виборчих фондів партій та кандидатів, а також розмір добровільного внеску в зазначені фонди), яка можлива лише за умови підписання відповідних договорів [8].

Крім того, законодавець передбачив певні правила поширення інформації про опитування громадської думки. Зокрема, у разі поширення такої інформації інформаційні агентства та ЗМІ повинні зазначити час, ареал проведення даного опитування, розмір та спосіб формування соціологічної вибірки опитаних, метод опитування, точне формулювання питань, можливу статистичну похибку, а також повну назву підприємства, що проводить опитування та його замовників. До того ж законодавцем передбачається заборона на поширення відповідних опитувань громадської думки протягом останніх десяти днів до дня проведення голосування, а також в день народного волевиявлення [8, ч. 1-3, ст. 67].

Крім зазначених правил, законом було передбачено заборону на коментування результатів інтерактивного опитування чи посилатися на них будь-яким чином, здійснених в рамках проведення передачі телерадіоорганізацією. Дане оприлюднення відповідної інформації повинно супроводжуватися текстовим повідомленням «Це опитування відображає думку лише цієї аудиторії» з відповідною демонстрацією на

екрані чи коментуванням диктором або ведучим даного повідомлення [8, ч. 5, ст. 67].

Детальніше регламентування діяльності участі ЗМІ в інформаційному забезпеченні виборчого процесу відбулося вже в Законі України «Про вибори народних депутатів» в редакції від 01.02.2014 року. По-перше, були доповнені загальні засади, на яких має будуватися діяльність ЗМІ та інформаційних агентств. Зокрема, законодавець передбачив вимогу, суть якої полягає в тому, що ЗМІ та інформаційні агентства не мають права допускати замовчування суспільно значимої інформації, яка стосується виборчого процесу, в тому випадку, якщо вона була їм відома на момент поширення. До цього ж, ЗМІ та інформаційні агентства не мають права перекручувати інформацію про ті чи інші події, що пов'язані з виборами, оскільки це не буде відповідати загальним принципам здійснення інформаційного забезпечення виборчого процесу. Для реалізації даного твердження закон зобов'язав ЗМІ та інформаційні агентства отримувати інформацію з двох або більше джерел, надаючи перевагу першоджерелу [6]. На нашу думку, дане доповнення є доречним, оскільки сприяє реалізації принципів об'єктивності, неупередженості, збалансованості, достовірності, повноти і точності інформації, яку поширюють ЗМІ та інформаційні агентства під час виборчого процесу.

Наступні зміни стосувалися визначення кількості ефірного часу, яке присвячене висвітленню подій та фактів, пов'язаних з виборчим процесом. Зокрема, законодавець наділив правом телерадіоорганізації самостійно визначати ефірний час, який присвячений виборам. Крім того, законодавець передбачив заборону, яка стосувалася виокремлення одного із суб'єктів виборчого процесу (свідоме надання переваги одному чи кільком з них над іншими).

Крім того, телерадіоорганізаціям було надано право на створення та поширення відповідних передач з участю кандидатів у депутати, їх довірених осіб та партій за певних умов. Зокрема, дана передача повинна

оформлятися у формі передвиборчих дебатів чи дискусій. Телерадіоорганізація, яка має на меті створення та поширення такої передачі, оприлюднює відповідну пропозицію, в якій повинні зазначатися:

- 1) формат передачі (порядок визначення учасників (кандидатів, партій, експертів, журналістів та інших), їх кількості, запропонованим методом відбору; тривалість передачі, обсяг ефірного часу, який надається учасникам та визначається за однаковими правилами; регламент проведення; тема передачі; умови поширення іншої інформації під час трансляції та інші умови);
- 2) строк, протягом якого необхідно надати згоду на участь у передачі;
- 3) вартість участі (становить для всіх кандидатів у депутати, партій та їх довірених осіб та інших суб'єктів виборчого процесу однакову суму; визначається відповідно до ефірного обсягу та вартістю за одиницю ефірного часу, яку ЗМІ повинно встановити не пізніше як за сто днів до дня голосування, та не повинна перевищувати розмір середньої арифметичної ціни за комерційну рекламу за останні три квартали року, що передують року проведення виборів депутатів) [6].

Варто зазначити, що даний розрахунок вартості стосується не лише телерадіоорганізацій, а й друкованих ЗМІ, які розраховують одиницю друкованої площини згідно зазначеної процедури. Крім того, ЗМІ можуть проводити відповідні розрахунки відповідно для робочих, вихідних та святкових днів, а також окремо для різних за кількістю потенційної аудиторії періодів ефірного часу чи друкованої площі [6]. До того ж, як зазначається у законі «Засоби масової інформації, зареєстровані після 1 червня року, що передують року проведення чергових виборів народних депутатів України, встановлюють розцінки вартості одиниці друкованої площі чи ефірного часу на підставі даних за весь період їх діяльності в порядку, встановленому частиною шостою цієї статті. Розміри розцінок таких засобів масової інформації не можуть перевищувати розмірів розцінок відповідно газети "Голос України" (для друкованих

засобів масової інформації) та Національної телекомпанії України, Національної радіокомпанії України (для телерадіоорганізацій)» [6, ч. 7, ст. 71].

Варто зауважити, що законодавець передбачив відповідні структури, які повинні здійснювати контроль за діяльністю ЗМІ в аспекті інформаційного забезпечення виборчого процесу. Таку відповідну функцію виконує Національна Рада з питань телебачення та радіомовлення, яка здійснює контроль за діяльністю електронних (аудіовізуальних) ЗМІ, та центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику в інформаційній та видавничій сферах, який здійснює контроль за друкованими ЗМІ та інформаційними агентствами. При цьому, виконуючи дану функцію, ці державні органи крім власних методів здійснення контролю можуть використовувати моніторингові дані громадських організацій, які спостерігають за проведенням виборчого процесу. У разі виявлених правопорушень відповідні органи сповіщають про це ЦВК та відповідну ОВК.

На нашу думку наведені вище нормативно-правові доповнення значною мірою сприяють дотриманню принципів інформаційного забезпечення виборчого процесу ЗМІ та інформаційними агентствами. Це, в свою чергу, служить на користь дотримання іншими суб'єктами виборчого процесу принципів та засад, на яких базується виборчий процес, що є запорукою його легальності, легітимності та демократичності.

Наведене вище нормативно-правове регулювання діяльності ЗМІ в інформаційному забезпеченні виборчого процесу знайшло своє відображення вже у Законах України «Про вибори Президента України» від 21.03.2014 року та «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 року, та у Виборчому Кодексі.

Розглянемо зміни, які вже передбачені у Виборчому кодексі. Зокрема, нагляд за діяльністю ЗМІ в інформаційному забезпеченні виборчого процесу тепер перекладається законодавцем на Національну

Раду з питань телебачення та радіомовлення, яка при виявленні порушень має право самостійно застосовувати відповідні санкції щодо правопорушників.

Крім того, змінились умови поширення результатів опитування громадської думки. Зокрема, передбачається:

- 1) заборона на опублікування відповідних матеріалів за сім днів до проведення голосування;
- 2) ЗМІ та інформаційні агентства при поширенні результатів опитування громадської думки повинні вказувати зазначені раніше відомості про організацію, що проводила опитування громадської думки, пов'язаного з виборами, в мережі Інтернет;
- 3) забороняється оприлюднення в день голосування результатів опитування виборців щодо їх волевиявлення під час голосування до закінчення голосування;
- 4) способи проведення екзит-полів та опитувань виборців щодо їх волевиявлення під час голосування повинні забезпечувати збереження таємниці голосування опитаного виборця [5].

До цього ж, у Виборчому Кодексі у розділі «Особливості інформаційного забезпечення виборів Президента України та передвиборної агітації» передбачена участь ЗМІ у проведенні передвиборчих теледебатів. Зокрема, зазначається, теледебати організовуються та проводяться Національною суспільною телерадіокомпанією України за рахунок коштів державного бюджету. Трансляція ж відбувається в останню п'ятницю перед днем повторного голосування на каналі Суспільного телебачення у прямому ефірі між 19 годиною та 22 годиною, тривалістю 60 хвилин безперервного ефірного часу. Крім того, законом передбачена можливість трансляції теледебатів іншими каналами безоплатно, за умови, що трансляція не буде перериватися комерційною рекламою, анонсами інших програм та іншими повідомленнями. Для реалізації цього телерадіоорганізація звертається з

письмовою заявою до Національної суспільної телерадіокомпанії України. До того ж, законодавцем передбачається можливість створення телерадіоорганізацією одного циклу передач однакового формату (для участі всіх кандидатів) під час виборчого процесу, який може відбуватися лише в прямому ефірі за участі не більше двох кандидатів. Фінансування такого циклу передач може відбуватися з виборчих фондів кандидатів [5, ст. 108].

Крім того, законодавством передбачається:

- 1) «оплата за наданий ефірний час для проведення теледебатів здійснюється Центральною виборчою комісією в межах коштів державного бюджету, виділених на підготовку та проведення виборів Президента України, та за відповідною угодою, що укладається Центральною виборчою комісією та Національною суспільною телерадіокомпанією України;
- 2) обсяг ефірного часу, що надається кандидатам для участі в дискусії або для відповіді на запитання, має визначатися за однаковими правилами;
- 3) проведення під час теледебатів, ..., інтерактивного голосування та оприлюднення його результатів можуть включатися до формату передачі лише за згодою всіх учасників циклу;
- 4) графік поширення циклу передач, перелік учасників та черговість участі кандидатів на пост Президента України у теледебатах, ..., відповідна телеорганізація публікує в газетах "Голос України" та "Урядовий кур'єр" у триденний строк з дня їх затвердження, але не пізніше як за один день до початку циклу передач» [5, ст. 108].

Проаналізувавши дану норму, можна зробити висновок, що ЗМІ повинні висвітлювати кандидатів під час виборчих теледебатів дотримуючись принципу збалансованості для недопущення ангажування виборців з боку останніх. Крім того, виходячи з визначеної оплати для кандидатів ЗМІ, ми бачимо, таким чином, що останні повинні

дотримуватись принципу неупередженості по відношенню до кандидатів у Президенти України. Отже, ми бачимо, як передбачена норма направлена не тільки на реалізацію інформаційного забезпечення виборчого процесу, а й на реалізацію демократичних виборів.

Таким чином, нормативно правове регулювання діяльності ЗМІ в інформаційному забезпеченні виборчого процесу зазнало значних змін. Особливо ситуація змінилася з прийняттям Закону України «Про вибори народних депутатів» від 17.11.2011 року. Зокрема, закон вперше визначив можливість участі ЗМІ та інформаційних агентств у спеціальному інформаційному забезпеченні виборчого процесу, та основні засади й принципи, на яких повинна ґрунтуватися їх діяльність. Варто відмітити, що подальші зміни які відбулися у виборчому законодавстві стосувалися покращення забезпечення реалізації ЗМІ та інформаційними агентствами реалізації принципів інформаційного забезпечення виборчого процесу.

ВИСНОВКИ

Дослідження проблеми, аналіз правових норм, наукової літератури, аналітичних матеріалів та інших джерел по досліджуваній проблемі дає підстави зробити ряд висновків, які мають концептуальний характер.

По-перше, в результаті дослідження було узагальнено теорії і концепції державного управління виборчим процесом та проаналізовано його структурні складові, а саме процес організації та адміністрування виборчого процесу. Зокрема, термін «державне управління виборчим процесом» ми розуміємо, як систему заходів та дій управлінського характеру, завданням яких є проведення демократичних виборів згідно виборчого законодавства, що здійснюється державними та недержавними інституціями, у рамках їхніх повноважень, що визначені законодавством. Вище зазначене дає підстави розглядати організаційний та адміністративний аспекти виборчого процесу як структурні елементи державного управління виборчим процесом.

По-друге, проведено комплексний аналіз теорій та концепцій дослідження інформаційного забезпечення виборчого процесу. Зокрема, нами було розглянуто інформаційне забезпечення, як складову виборчого процесу, та як окремий правовий інститут.

По-третє, проаналізовано суб'єкти державного управління виборчим процесом, до яких належать державні та недержавні інституції, що здійснюють свої регламентовані законодавством функції і повноваження, зміст яких складає планування, організація, проведення та адміністрування виборчого процесу. Крім того, в аспекті організації та адміністрування виборчого процесу, було розглянуто принципи діяльності суб'єктів державного управління виборчим процесом. Власне це дало підстави аналізувати діяльність ЦВК як головного органу організації та адміністрування виборів.

По-четверте, проаналізовано роль ЦВК, як головного органу організації та адміністрування виборів. На основі порівняльного аналізу

виборчого законодавства, що регламентувало виборчі процеси до його кодифікації, з чинним Виборчим Кодексом, було з'ясовано, що ЦВК виділяється ключова роль в інформаційному забезпеченні виборчого процесу. ЦВК є головним органом в ієрархічній побудові виборчих комісій, рішення якого є обов'язковими до виконання всіма суб'єктами виборчого процесу. Крім того, було виявлено ряд змін у виборчому законодавстві, що стосуються інформаційної діяльності даного органу щодо виборців, кандидатів, партій та суб'єктів виборів.

По-п'яте, інформаційне забезпечення є системою заходів інформаційного характеру, що спрямована на інформування суб'єктів виборчого процесу відповідними органами та організаціями для реалізації принципів демократичних виборів, з метою формування у виборців об'єктивного бачення про події та факти, що стосуються виборчого процесу, а також сприяння якісній координації діяльності інших учасників виборчого процесу.

По-шосте, інформаційне забезпечення виборчого процесу можна розглядати як окремий правовий інститут, який є системою нормативно-правового регулювання інформаційно-виборчих відносин, що здійснюється на принципах об'єктивності, неупередженості, достовірності, повноти, точності інформації та збалансованості.

По-сьоме, було проаналізовано нормативно-правове регулювання ролі та діяльності ЗМІ в інформаційному забезпеченні виборчого процесу. Згідно чинного законодавства засоби масової інформації не належать до переліку суб'єктів виборчого процесу, але законодавець передбачає їх роль та практичну діяльність у процесі виборів. Як відомо, основною функцією ЗМІ є інформування. Відтак, виходячи з цього, ми розглядали їх діяльність під кутом зору інформаційного забезпечення виборчого процесу. Аналіз законодавства показав, що ЗМІ виконують особливу роль у спеціальному інформаційному забезпеченні. Зокрема, вони здійснюють інформування виборців про факти та події, що пов'язані з виборчим процесом,

приймають участь у поширенні результатів опитування громадської думки та у проведенні президентських теледебатів. Крім того, законодавець покладає наглядову функцію на Національну Раду з питань телебачення та радіомовлення, що впливає на дотримання ЗМІ принципів об'єктивності, неупередженості, достовірності, повноти, точності інформації та збалансованості.

Кодифікація виборчого законодавства, колосальний запит на зміни в українському соціумі, технологічні та комунікаційні можливості в інформаційному забезпеченні виборчого процесу дають підстави сподіватися, що адміністрування виборчих процесів відбуватиметься на засадах демократичності, легітимності та відкритості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру : НБСЄ від 29 черв. 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_082#Text (дата звернення: 20.05.2020).
2. Загальна декларація прав людини : від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 20.05.2020).
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : від 16 груд. 1966 р. URL: zakon.rada.gov.ua/go/995_043 (дата звернення: 20.05.2020).
4. Конституція України : від 28 черв. 1996 р. № 30. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.05.2020).
5. Виборчий кодекс України : від 19 груд. 2019 р. № 7, № 8, № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#n462> (дата звернення: 20.05.2020).
6. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 1 лют. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17/ed20140201#Text> (дата звернення: 20.05.2020).
7. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 1 жовт. 2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1665-15/ed20051001> (дата звернення: 20.05.2020).
8. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17 лист. 2011 р. N 10-11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17/ed20111117#Text> (дата звернення: 20.05.2020).
9. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 18 жовт. 2001 р. N 51-52. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2766-14/ed20011018#Text> (дата звернення: 20.05.2020).

10. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 18 лист. 1993 р. N 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3623-12/ed19931118#Text> (дата звернення: 20.05.2020).
11. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 25 бер. 2004 р. N 27-28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1665-15/ed20040325#Text> (дата звернення: 20.05.2020).
12. Про вибори народних депутатів Української РСР : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 27 жовт. 1989 р. № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8304-11/ed19891027#Text> (дата звернення: 20.05.2020).
13. Про вибори Президента України : Закон України від 21 бер. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-14/ed20140321#Text> (дата звернення: 20.05.2020).
14. Про вибори Президента України : Закон України від 5 бер. 1999 р. N 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-14/ed19990305#Text> (дата звернення: 20.05.2020).
15. Про вибори Президента України : Закон України від 6 квіт. 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-14/ed20040406> (дата звернення: 20.05.2020).
16. Про вибори Президента України : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 5 лип. 1991 р. № 33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1297-12/ed19910705#Text> (дата звернення: 20.05.2020).
17. Про Державний реєстр виборців : Закон України від 22 лют. 2007 № 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16#Text> (дата звернення: 20.05.2020).
18. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 20.05.2020).

19. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16 лист. 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12> (дата звернення: 20.05.2020).
20. Про інформаційні агентства: Закон України від 28 лют. 1995 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/95-вр> (дата звернення: 20.05.2020).
21. Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 48. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 20.05.2020).
22. Про місцеві вибори: Закон України від 14 лип. 2015 р. № 37-38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19/ed20150714#Text> (дата звернення: 20.05.2020).
23. Про пресу та інші засоби масової інформації : Закон Союзу Радянських Соціалістичних Республік від 12 черв. 1990 р. N 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1552400-90> (дата звернення: 20.05.2020).
24. Про Центральну виборчу комісію : Закон України від 17 груд. 1997 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733/97-вр/ed19971217#Text> (дата звернення: 20.05.2020).
25. Про Центральну виборчу комісію : Закон України від 30 черв. 2004 р. N 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15/ed20040630#Text> (дата звернення: 20.05.2020).
26. Про Порядок спеціального інформаційного забезпечення проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад: Постанова Центральної Виборчої Комісії від 10 лип. № 173: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0173359-15#n9> (дата звернення: 20.05.2020).
27. Виборчі Фонди : до відома осіб, які здійснюватимуть добровільні внески до виборчих фондів. URL: <https://cvk.gov.ua/wp->

content/uploads/2019/11/2019-vnd-vyborchi_fondy_vnesky.pdf (дата звернення: 20.05.2020).

28. Виборчі Фонди : до відома політичних партій, кандидати в народні депутати України. URL: https://cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2019-vnd-vyborchi_fondy_dlya_partiy_ta_kandydativ_u_ovo.pdf (дата звернення: 20.05.2020).

29. Збірник нормативно-правових актів з питань формування та використання коштів виборчих фондів політичних партій, кандидати у народні депутати України від яких зареєстровані в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі, кандидатів у народні депутата: ЦВК від 2019 р. URL: https://cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2019-vnd-zbirnyk_pra_fondy.pdf (дата звернення: 20.05.2020).

30. Відкриті дані. Центральна Виборча Комісія : офіційний веб сайт. URL: <https://www.cvk.gov.ua/vidkriti-dani.html> (дата звернення 20.05.2020).

31. Арановский К. В. Государственное право зарубежных стран: учеб. для вузов. Москва, 1999. 306 с.

32. Барабаш Ю. Політичні партії та ЗМІ як суб'єкти виборчого процесу: окремі питання конституційно-правового статусу. *Публічне право*. 2011. № 1. С. 10.

33. Бебик В. М. Політологія : теорія, методологія, практика: підручник. Міжрегіональна академія управління персоналом. Київ : 1997. 245 с.

34. Богашева Н., Ключковський Ю. Виборчі комісії в системі поділу влади. *Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наук. праць*. 2012. Вип. 641. С. 113–120.

35. Большаков С. В., Головин А. Г. Информационное обеспечение выборов и референдумов в Российской Федерации: 2-е изд., перераб. и доп. Москва : РЦОИТ. 2007. 304 с.

36. Бучин М. А. Еволюція правових аспектів функціонування виборчих комісій в Україні. *Політологічні студії*. 2015. Вип. 4. С. 4-15.
37. Бучин М. А. Принцип адміністрування виборів спеціальними органами. *Політологічні студії*. 2013. Вип. 3. С. 13-21.
38. *Вибори – шлях до демократичного суспільства : метод. матеріали з виборчого процесу / за заг. ред. В. М. Князева*. Київ : УАДУ, 2002.
39. Винников О., Чорній Л. Прозорі вибори та ЗМІ в Україні : правове регулювання. Київ : Укр. незалеж. центр політ. дослідж., 2003. 168 с.
40. Воронянський О. В., Кулішенко Т. Ю., Скубій І. В. *Політологія: підручник*. Харків : ХНТУСГ імені Петра Василенка, 2017. 180 с.
41. Георгіца А. З. Деякі теоретико-методологічні проблеми вдосконалення виборчого процесу в Україні у контексті світового досвіду : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2006.
42. Дашковська А. В. Правовий статус ЗМІ в системі суб'єктів виборчого процесу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 61. С. 264-269.
43. *Державне управління : теорія і практика / В. Б. Авер'янов, та ін.* Київ : Юрінком Інтер, 1998. 431 с.
44. *Дизайн системи адміністрування виборів: посібник : пер. з англ. / Х. Катт та ін.* Київ : 2016. 489 с. URL: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/electoral-management-design-revised-edition-UK.pdf> (дата звернення: 15.04.2020).
45. Еволюція виборчих систем в Україні : досвід, проблеми та перспективи розвитку / Рибачук М. Ф. та ін. *Вибори і референдуми в Україні: проблеми теорії і практики: зб.* Київ: Центральна виборча комісія, 2001. С. 29-44.

46. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
47. Климкова І. І., Остапенко М. А. Вибори і виборчі системи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Міжрегіон. акад. упр. персоналом (МАУП), ДП "Вид. дім "Персонал", 2011. 159 с.
48. Ключковський Ю. Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство : монографія. Київ : Час Друку, 2011. 132 с.
49. Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права : доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні : монографія. Київ : Ваіте, 2018. 906 с.
50. Ключковський Ю. Б. Співвідношення інформаційного забезпечення виборів та передвиборної агітації в аспекті принципу вільних виборів. *Виборче право України в контексті європейських демократичних стандартів* : тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 26-27 травня 2016 р. Київ : Стилос, 2016. С. 14-27.
51. Ковальчук О. Проблеми визначення стадій виборчого процесу в Україні. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки*. 2016. № 855. С. 348-353.
52. Когутюк В. І. Теоретико-методологічні засади розвитку державного управління виборчим процесом в Україні (на основі досвіду країн ЄС) : дис. канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України Київ, 2017. 250 с.
53. Когутюк В. Ю. Понятійно-категорійний апарат державного управління виборчим процесом на засадах європейських стандартів. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 2. С. 111-116.
54. Колодій А. Ф., Наход М. А. Управління виборчим процесом як складова демократичного врядування (на прикладі виборів народних депутатів України) : наук. розробка. Київ : НАДУ, 2012. 68 с.

55. Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Харків : Право, 2008. 416 с.
56. Костецька Л. М. Проблеми регулювання виборчого процесу в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 1. С. 154-160.
57. Костецька Т. А. Інформаційне забезпечення як невід'ємна складова виборчого процесу: теоретико-правові аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 82-86.
58. Лисенков С. Л. Конституція України : матеріали до вивчення. Київ : Либідь, 1997. 159 с.
59. Лізунова О. Д. Виборчі інформаційні відносини : теоретико-практичний аспект. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 2. С. 112-115.
60. Лізунова О. Роль та значення принципів інформаційного забезпечення виборів у механізмі реалізації виборчих прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 167-170.
61. Марцеляк О. В. Вибори народних депутатів України: історія, теорія, практика : навч. посіб. Харків : Прометей-прес, 2008. 636 с.
62. Мельниченко В. І. Нормативно-правова модель здійснення народного волевиявлення : проблеми формування та об'єктивації : наук. розробка. Київ : НАДУ, 2013. 56 с.
63. Наход М. А. Виборчі системи та їх вплив на управління виборчим процесом (історико-порівняльний аналіз) : автореф. дис. ... канд. наук. з держ упр. : 25.00.01 Львів, 2012. 20 с.
64. Наход М. А. Фактори та критерії розробки виборчих систем, їх значення для управління виборчим процесом. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. № 2. С. 311-319.
65. Нижник Н. Р., Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. Київ : УАДУ, 1998. 160 с.

66. Олькіна О. В. Конституційно-правова природа виборчих комісій за стандартами європейської моделі конституціоналізму *Український часопис конституційного права*. 2019. С. 30 – 42. URL: <https://www.constjournal.com/pub/1-2019/konstytutsiino-pravova-pryroda-vyborchikh-komisii-standartamy-yevropeiskoi-modeli/> (дата звернення: 16.04.2020).

67. Поліщук І. Виборчий процес як детермінанта сучасної політики. *Політ. Менеджмент*. 2005. № 3. С. 137-146.

68. Поліщук І.О. Електоральний процес : поняття та складові фактори. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна сер. «Питання політології»*, 2010, № 885. вип. 16. С. 132 – 137.

69. Райт. Г. Державне управління [перекл. з англ. В. Івашка, О. Коваленка, С. Соколик] / Інститут державного управління та самоврядування при Кабінеті Міністрів України. Київ : Основи, 1994. 191 с.

70. Рейнолдс Е., Рейли Б. Справочник по международным избирательным системам. Стокгольм, 1997 г.

71. Рябов С.Г. Політичні вибори : навч. посіб. / М-во освіти України. Київ : Тандем, 1998. 96 с.

72. Савков А. П. Виборчий процес в сучасній Україні : державно-управлінський аспект : монографія. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2010. 220 с.

73. Савков А. П. Державне управління виборчим процесом в Україні: теоретико-методологічні засади : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01. Київ, 2010. 36 с.

74. Савков А. П. Проблеми забезпечення демократизації виборчого процесу в Україні під впливом засобів масової інформації. *Теорія та практика державного управління*. 2010. Вип. 3. С. 66-75.

75. Сквірський І. О. Новий погляд на зміст категорії "державне управління" *Право і суспільство*. 2013. № 2. С. 89-95.

76. Смокович М. Можливі напрями удосконалення виборчого та процесуального законодавства України. *Вибори та демократія*. 2008. №3. С. 4–12.
77. Тодика О. Ю., Тодика Ю. М. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні. Київ : Концерн Видавничий дім „Ін Юре”, 2004.
78. Хромова Ю. О., Герасимова О. А. Теоретичні питання державного регулювання виборчого процесу в сучасній Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2009. Вип. 4. С. 110-115.
79. Шведа Ю. В. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів : 2010. 462 с.
80. Шкурат І.В. Становлення та розвиток політичних виборів в Україні (управлінський аспект): автореф. дис... канд. наук з держ. управл.: 25.00.01. Київ, 2002. 20 с.
81. Ярмоленко О. В. Суб'єкти інформаційного забезпечення виборчого процесу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. С. 30–34.
82. Ярмоленко О. В. Інформаційне забезпечення виборчого процесу: теоретичний аспект. *Молодий вчений*. 2017. № 5. С. 267-270.
83. Farrell D. Electoral Systems : A Comparative Introduction. New – York : Palgrave, 2001. – 241 p.
84. Jeremy Bentham. An Introduction to the Principles of Morals and Legislation. Kitchener : Batoche Books. 1781. p. 248.
85. John Stuart Mill. Considerations on Representative Government. *Parker, son, and Bourn*. 1861. №2. p. 340-341.
86. Mozaffar S., Schedler A. The Comparative Study of Electoral Governance – Introduction. *International Political Science Review*. 2002. Vol. 23 № 1. P. 127.